

Верховний
Суд

ОГЛЯД

за результатами вивчення судової практики
вирішення КГС ВС спорів, пов'язаних
з обігом цінних паперів та реалізацією прав,
які підтверджуються цінними паперами

Рішення, внесені до ЄДРСР за 2018–2020 роки

Зміст

Перелік уживаних скорочень	6
Вступ	7
Розділ I. Підвідомчість справ	8
1.1. Спір про оскарження рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо реєстрації випуску акцій підлягає розгляду в порядку господарського судочинства як такий, що зумовлений необхідністю захисту корпоративних та майнових прав	8
1.2. Спори, які виникають між акціонерним товариством і його акціонерами та пов'язані з втратою системи реєстру власників іменних цінних паперів, належать до корпоративних спорів і підлягають розгляду в порядку господарського судочинства	9
1.3. Спір щодо витребування із чужого незаконного володіння простих іменних акцій, тобто цінних паперів, які посвідчують майнові права позивача щодо акціонерного товариства, за своєю правовою природою є господарсько-правовим як такий, що пов'язаний з правами на цінні папери (акції) та правами, які виникають з них, і підлягає розгляду в порядку господарського судочинства	11
1.4. Питання юрисдикційності спору вирішується при відкритті провадження у справі, а вирішальним моментом при цьому є час, коли подано позов. Якщо позовні вимоги про стягнення коштів ґрунтуються на цивільно-правових угодах, а не виникають з корпоративних правовідносин, то спір підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства	13
1.5. У разі набуття НБУ права власності на цінні папери виникає спір про право, який підлягає розгляду в порядку господарського судочинства	16
Розділ II. Щодо обрання способу захисту	18
2.1. Наявність виконавчого напису на векселі не позбавляє векселедержателя права звернутися до суду з позовом про стягнення заборгованості за таким векселем	18
2.2. Належний спосіб захисту в спорах про акції	20
2.2.1. Щодо неналежних позовних вимог стосовно відновлення прав позивача	20
2.2.2. Позовна вимога про встановлення нікчемності договорів купівлі-продажу цінних паперів є неналежним способом захисту	22

2.2.3. Про визнання припиненими відносин позики, що склалися на підставі договорів купівлі-продажу цінних паперів	23

Розділ III. Забезпечення позову	25

3.1. Не допускається забезпечення позову шляхом заборони акціонерному товариству чи будь-якому його органу під час реєстрації акціонерів на загальних зборах або під час таких зборів видавати акціонерам бюлетені для голосування чи шляхом заборони ПАТ "Національний депозитарій України" складати перелік (реєстр) акціонерів товариства та проводити загальні збори акціонерів, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, які прямо стосуються предмета спору	25

3.2. Про забезпечення позову до моменту його подання при оскарженні рішення щодо реалізації процедури "сквіз ауту", передбаченої статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства"	29

3.3. У спорах про переведення прав та обов'язків покупця простих іменних акцій адекватними заходами забезпечення позову є накладення арешту на прості іменні акції окремих акціонерів до моменту вирішення спору по суті	32

Розділ IV. Спори, пов'язані з купівлею-продажем, примусовим викупом акцій тощо	33

4.1. Щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів	33

4.1.1. Про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів як укладеного з введенням в оману	33

4.1.2. Визнання недійсним укладеного договору купівлі-продажу цінних паперів, який не був спрямований на реальне настання правових наслідків	35

4.1.3. Недійсним може бути визнано лише укладений правочин	37

4.2. Розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів	40

4.2.1. Істотне порушення договору його стороною як підстава для розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів	40

4.2.2. Істотна зміна обставин як підстава для розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів	42

4.2.3. Меморандум не вважається ані попереднім договором, ані правочином у розумінні статті 182 ГК України	44

4.3. Визнання припиненим договору поруки до договору купівлі-продажу	

цінних паперів	46
4.4. Про зобов'язання вчинити певні дії щодо виконання умов договору з купівлі-продажу цінних паперів	48
4.5. Щодо підстав для виникнення в акціонера права вимагати викупу його акцій в порядку статті 68 Закону України "Про акціонерні товариства"	50
Розділ V. Захист прав, що впливають з акцій	53
5.1. Право власності на цінні папери бездокументарної форми існування переходить до депонента з моменту зарахування прав на них на його рахунок у цінних паперах у депозитарній установі	53
5.2. Щодо визначення сторін у спорі про здійснення тлумачення договору дарування акцій, зокрема належного відповідача	56
5.3. Щодо права акціонера вимагати проведення аудиту	58
5.4. Спростування недостовірної інформації щодо власника цінних паперів	61
Розділ VI. Спори щодо набуття права власності на акції під час приватизації	65
6.1. Щодо визнання нерозподілу акцій, викуплених за договором купівлі-продажу пакета акцій	65
6.2. Про розірвання договору купівлі-продажу пакета акцій під час приватизації	66
Розділ VII. Спори, пов'язані з обігом векселів	70
7.1. Пред'явлення векселя	71
7.1.1. Переказний вексель строком за пред'явленням пред'являється для платежу протягом одного року від дати його складання і підлягає оплаті при його пред'явленні	71
7.1.2. Після закінчення строків, установлених для пред'явлення векселя зі строком платежу за пред'явленням, векселедержатель має право позову до векселедавця простого векселя протягом трьох років	73
7.1.3. Вимога про платіж, пред'явлена не в місці, визначеному у векселі за певними правилами, не є пред'явленою належним чином	74
7.1.4. Під час розгляду справ, пов'язаних з обігом простих векселів, судам у судовому засіданні слід досліджувати оригінали зазначених цінних паперів, зважаючи на їх правову природу та обов'язковість реквізитів	75
4 2018–2020 роки	

7.2. Щодо нарахування шести відсотків річних від основного боргу за векселем	78
7.3. Передача векселів без вчинення індосаментного напису	79
7.4. Щодо застереження на векселі “платити наказу: без обороту на мене”	80
7.5. Вексельне законодавство не передбачає стягнення інфляційних втрат у разі прострочення виконання вексельного зобов'язання, тому положення статті 625 ЦК України не підлягають застосуванню до таких правовідносин	82
7.6. Не може бути підставою для визнання векселів такими, що не мають вексельної сили, відсутність повного найменування особи, за наказом якої необхідно платити	84
Розділ VIII. Облігації	86
8.1. Щодо виплати відсоткового доходу в разі відчуження облігацій іншій особі	86
8.2. Стягнення пені за прострочення виплати відсоткового доходу за облігаціями є можливим у разі, якщо це прямо передбачено договором або проспектом емісії облігацій	88
8.3. Щодо визнання недійсним договору застави облігацій	91
8.4. Про визнання припиненим зобов'язання щодо сплати відсоткового доходу за облігаціями шляхом зарахування однорідних грошових вимог	94

Перелік уживаних скорочень

АТ – акціонерне товариство

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВС – Верховний Суд

ВСУ – Верховний Суд України

ГК України – Господарський кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЗАТ – Закрите акціонерне товариство

КГС ВС – Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду

КП – комунальне підприємство

НБУ – Національний банк України

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України

ПрАТ – Приватне акціонерне товариство

ПП – Приватне підприємство

ПАТ – Публічне акціонерне товариство

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

Вступ

Розвиток ринку цінних паперів є необхідною умовою для активного зростання національної економіки. Ефективно функціонуючий ринок спрямовує фінанси до тих компаній, які здатні забезпечити найбільш продуктивне їх використання. Одним з головних напрямків розвитку фондового ринку є розбудова його інфраструктури. Вона передбачає запровадження стандартів діяльності професійних учасників, більш ефективного регулювання організаторів торгівлі та інституційних інвесторів, підвищення прозорості емітентів, сприяння створенню і функціонуванню саморегулювальних організацій. Водночас проведення економічних і правових реформ в Україні потребує виявлення та осмислення специфіки українського законодавства про фондовий ринок і практики його застосування саме в розрізі судового захисту.

Пунктом 5 частини першої статті 20 ГПК України передбачено, що до господарської юрисдикції відносяться справи у спорах щодо цінних паперів, у тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах.

Отже, з метою виявлення у судовій практиці складних і неоднозначних питань вирішення спорів, пов'язаних з обігом цінних паперів та реалізацією прав, які підтверджуються цінними паперами, у тому числі неоднакового застосування господарськими судами норм матеріального та процесуального права, аналізу причин скасування таких судових рішень під час їх апеляційного і касаційного переглядів робоча група у складі: в. о. секретаря судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів, судді Володимира Студенця – керівника робочої групи, начальника управління забезпечення роботи названої судової палати Дмитра Умрихіна та головного спеціаліста зазначеного управління Інни Криштак – здійснила вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами згаданих спорів.

Висновки, одержані за результатами такого аналізу, стануть основою для виправлення помилок, допущених під час розгляду зазначених справ, а також прикладом правильного й однакового застосування господарськими судами норм права для подальшого вдосконалення діяльності судів у цій сфері правовідносин.

Розділ I. Підвідомчість справ

1.1. Спір про оскарження рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо реєстрації випуску акцій підлягає розгляду в порядку господарського судочинства як такий, що зумовлений необхідністю захисту корпоративних та майнових прав

Оскарження дій суб'єкта владних повноважень не завжди свідчить про наявність публічно-правового спору, адже визначення юрисдикції спору залежить від того, чи пов'язаний спір із захистом позивачем своїх корпоративних прав.

Постанова ВП ВС від 14.05.2019 у справі № 2а10585/10/2670

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82188571>

Акціонери оскаржили до адміністративного суду рішення суб'єкта владних повноважень – управління НКЦПФР про реєстрацію третього – шостого випусків акцій Товариства, прийняті на підставі протокольних рішень загальних зборів акціонерів ЗАТ, посилаючись при цьому на недотримання суб'єктом владних повноважень установленого порядку проведення такої реєстрації.

Проте з висловлених позивачами під час розгляду справи мотивів звернення до суду вбачається, що протиправність реєстрації зазначених випусків акцій товариства пов'язана з поданням ЗАТ рішень про випуск акцій, оформлених протоколами загальних зборів акціонерів товариства, правомірність яких позивачі заперечують у зв'язку з тим, що їх складено з порушенням вимог статті 38 Закону України "Про господарські товариства", статті 6 Закону України "Про цінні папери і фондову біржу", статей 28, 32 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок".

ВП ВС, скасовуючи судові рішення попередніх судових інстанцій та закриваючи провадження у справі, зазначила, що звернення позивачів до суду із цим позовом зумовлене необхідністю захисту їх корпоративних та майнових прав, а не прав у сфері публічно-правових відносин, що виключає розгляд цієї справи в порядку адміністративного судочинства.

До компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб з органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їхньою посадовою або службовою особою, предметом яких є перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності цих органів (осіб), прийнятих або вчинених ними під час здійснення владних управлінських функцій, крім спорів, для яких законом установлений інший порядок судового вирішення.

Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір із публічно-правовим та зараховувати його до справ адміністративної юрисдикції. Визначаючи предметну юрисдикцію справ, суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин. При цьому визначальним принципом здійснення правосуддя в адміністративних справах є принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі з обов'язком суб'єкта владних повноважень доказувати правомірність своїх дій, бездіяльності чи рішень, на відміну від визначального принципу господарського судочинства, який полягає у змагальності сторін.

Суд, який розглянув справу, що не належить до його юрисдикції, не може вважатися "судом, встановленим законом" у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Аналогічний висновок викладений у постановах ВП ВС від 05.06.2018 у справі № 805/4506/16-а та від 16.10.2018 у справі № П/811/1296/17.

1.2. [Спори, які виникають між акціонерним товариством і його акціонерами та пов'язані з втратою системи реєстру власників іменних цінних паперів, належать до корпоративних спорів і підлягають розгляду в порядку господарського судочинства](#)

Постанова ВП ВС від 23.01.2019 у справі № 295/1426/17

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79415286>

ВП ВС розглянула у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу особи-3, подану її представником – особою-4, на ухвалу апеляційного суду у цивільній справі за заявою особи-3, в інтересах якої діє особа-4, заінтересовані особи: ЗАТ, НКЦПФР, Національний депозитарій України, Компанія, особа-7, – про встановлення факту втрати системи реєстру власників іменних цінних паперів.

За результатами розгляду касаційної скарги ВП ВС прийняла постанову, в якій зазначила таке.

За змістом положень глави 6 розділу IV ЦПК України встановлення факту, що має юридичне значення, здійснюється судами загальної юрисдикції в порядку окремого провадження.

У справі, що розглядається, особа-З просила встановити факт втрати системи реєстру власників іменних цінних паперів ЗАТ. Заявниця пов'язує встановлення цього факту з відновленням діяльності товариства та підтвердженням її прав як власника іменних цінних паперів з метою реалізації їх відповідно до вимог статей 317–319 ЦК України.

Отже, йдеться не просто про встановлення факту втрати системи реєстру власників іменних цінних паперів, а про спір щодо відновлення корпоративних прав особи-З як власника іменних цінних паперів у зв'язку з відновленням діяльності товариства.

Акціонер може реалізувати своє право на участь в управлінні товариством (участь у загальних зборах) лише за умови наявності реєстру власників іменних цінних паперів, до якого включений такий акціонер. Зазначений реєстр складається згідно з відомостями, що містяться в системі реєстру власників іменних цінних паперів у депозитарній установі. Відсутність реєстру власників іменних цінних паперів та бездіяльність емітента щодо його відновлення унеможлиблює проведення загальних зборів акціонерів емітента і, відповідно, прийняття рішень, що стосуються діяльності та управління товариством, акціонером якого є заявник.

Тож права заявника можна відновити лише після вчинення емітентом дій, спрямованих на відновлення реєстру власників іменних цінних паперів, які, зокрема, передбачені Порядком забезпечення інтересів власників іменних цінних паперів у разі відсутності документів системи реєстру власників іменних цінних паперів певного випуску, затвердженим рішенням НКЦПФР від 24.06.2014 № 805. Цей Порядок визначає послідовність дій емітента щодо відновлення реєстру власників іменних цінних паперів у разі наявності судового рішення щодо встановлення факту втрати системи реєстру власників іменних цінних паперів певного випуску. Отже, існує спір, який не може бути вирішений лише шляхом встановлення судом факту, що має юридичне значення.

Справа, що розглядається, пов'язана зі спором про порушення корпоративних прав заявника. Відповідно, заява особи-З не може бути розглянута в порядку окремого провадження за правилами ЦПК України.

З огляду на викладене ВП ВС дійшла висновку про те, що справи у спорах, які виникають між акціонерним товариством і його акціонерами та пов'язані з втратою системи реєстру власників іменних цінних паперів, належать до корпоративних спорів і підлягають вирішенню господарськими судами України.

Така сама правова позиція викладена у постанові ВП ВС від 11.04.2018 у справі № 911/3704/16, в якій зазначено, що справа про відновлення інформації про власників іменних цінних паперів та системи реєстру власників іменних цінних паперів не є за своїм змістом вимогою про встановлення факту, що має юридичне значення, а пов'язана зі спором про порушення відповідачем корпоративних прав позивача та підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73408829>

1.3. Спір щодо витребування із чужого незаконного володіння простих іменних акцій, тобто цінних паперів, які посвідчують майнові права позивача щодо акціонерного товариства, за своєю правовою природою є господарсько-правовим як такий, що пов'язаний з правами на цінні папери (акції) та правами, які виникають з них, і підлягає розгляду в порядку господарського судочинства

Справи, що відносяться до юрисдикції господарських судів, визначено статтею 20 ГПК України, згідно з пунктами 4, 5, 15 частини першої якої господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності, та інші справи у визначених законом випадках, зокрема справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах; справи у спорах щодо цінних паперів, у тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах; інші справи у спорах між суб'єктами господарювання.

Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

Ознаками господарського спору, підвідомчого господарському суду, є, зокрема: участь у спорі суб'єкта господарювання; наявність між сторонами господарських відносин, урегульованих ЦК України, ГК України, іншими актами господарського та цивільного законодавства, і спору про право, що виникає з відповідних відносин; наявність у законі норми, яка передбачає вирішення спору господарським судом; відсутність у законі норми, що встановлює вирішення такого спору судом іншої юрисдикції. При цьому фізична особа може звернутися з

позовом до господарського суду, якщо розгляд такого спору в господарському суді передбачено ГПК України чи відповідним законом.

Постанова ВП ВС від 06.02.2019 у справі № 910/7726/18

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79776350>

Особа-5, особа-4 звернулися до господарського суду з позовом до особи-6 та ТОВ про витребування із чужого незаконного володіння особи-6 на користь особи-5, особи-4 відповідно 300 173, 150 087 і 150 087 простих іменних акцій ПАТ (форма акцій бездокументарна, номінальна вартість однієї акції 0,05 грн), які знаходяться на рахунку особи-6, відкритому в ТОВ, а також про зобов'язання ТОВ провести безумовну облікову операцію щодо списання цих акцій із зазначеного рахунку особи-6 та зарахувати їх на відповідні рахунки позивачів у цінних паперах, відкриті в депозитарній установі.

Позовні вимоги обґрунтовані незаконним заволодінням особою-6 600 347 акціями, належними особі-7 (з яких, за твердженнями позивачів, 300 173 акцій належали особі-5 як об'єкт права спільної сумісної власності, а права на 150 087 і 150 087 акцій після смерті особи-7 перейшли в порядку спадкування до особи-4 і особи-5 відповідно).

Господарський суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовив позивачам у відкритті провадження у цій справі на підставі пункту 1 частини першої статті 175 ГПК України з огляду на те, що спір у цій справі не є корпоративним і за суб'єктивним складом сторін (позивачі й один з відповідачів є фізичними особами, які не набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності) підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Окрім того, суд першої інстанції зауважив, що в ухвалі господарського суду від 01.06.2018 про відмову у відкритті провадження в іншій справі, прийнятій за результатами розгляду матеріалів позовної заяви з аналогічними вимогами, поданої тими самими сторонами з тих самих підстав, що і в цій справі, вже було зазначено про необхідність розгляду такого спору в порядку цивільного судочинства.

На думку ВП ВС, оскільки спір у цій справі стосується витребування особою-5 та особою-6 із чужого незаконного володіння простих іменних акцій, емітованих ПАТ, тобто цінних паперів, які посвідчують майнові права позивачів щодо зазначеного акціонерного товариства, то за своєю правовою природою він є господарсько-правовим як такий, що пов'язаний з правами на цінні папери (акції) та правами, 12 2018–2020 роки

які виникають з них, у тому числі з їх обліком, і підлягає розгляду за правилами господарського судочинства, як це передбачено пунктом 5 частини першої статті 20 ГПК України.

ВП ВС дійшла висновку про наявність підстав для скасування рішень судів попередніх інстанцій і направлення цієї справи до суду першої інстанції для продовження розгляду.

1.4. Питання юрисдикційності спору вирішується при відкритті провадження у справі, а вирішальним моментом при цьому є час, коли подано позов. Якщо позовні вимоги про стягнення коштів ґрунтуються на цивільно-правових угодах, а не виникають з корпоративних правовідносин, то спір підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства

Постанова ВП ВС від 27.03.2019 у справі № 757/39672/17-ц

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81047552>

ВП ВС розглянула в порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника особи-З на ухвалу районного суду та постанову апеляційного суду в цивільній справі за позовом особи-З до ПАТ про стягнення коштів за договором купівлі-продажу пайових цінних паперів.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, особа-З зазначила, що 06.03.2014 вона та ТОВ-1 уклали договір комісії, згідно з умовами якого особа-З доручила ТОВ-1 укласти договір купівлі-продажу належних їй 61 280 штук простих іменних бездокументарних акцій ПАТ. Цього ж дня позивач, ТОВ-1 та ТОВ-2 уклали договір про контроль за розрахунками, в якому сторони погодили процедуру поставки належних позивачеві акцій у випадку їх викупу.

Посилаючись на пункт 4 частини першої статті 12 ГПК (у редакції, чинній на час звернення до суду із цим позовом), суд першої інстанції зазначив, що правовідносини, які виникли між сторонами у справі, є корпоративними, а їх розгляд віднесено до юрисдикції господарських судів і тому на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України у редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" (далі – Закон № 2147-VIII) він закрив провадження у справі, оскільки спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Апеляційний суд хоч і залишив ухвалу суду першої інстанції без змін, однак зауважив, що суд першої інстанції помилково послався на статтю 12 ГПК України (у зазначеній редакції), оскільки застосуванню підлягає стаття 20 ГПК України (у редакції Закону № 2147-VIII).

ВП ВС не погодилася з наведеними висновками судів з огляду на таке. Оскільки особа-3 подала позов у липні 2017 року, то при вирішенні питання юрисдикційності спору застосуванню підлягає процесуальне законодавство, чинне на час вчинення такої процесуальної дії як подання позову до суду. Отже, апеляційний суд, вирішуючи питання про юрисдикційність цього спору, помилково застосував статтю 20 ГПК України у редакції Закону № 2147-VIII, а не статтю 12 ГПК України у редакції, чинній на час подання позову до суду.

Стосовно висновків судів про корпоративність правовідносин, які виникли між сторонами у справі, ВП ВС зазначила таке. Згідно з доводами позивача йому належали прості іменні бездокументарні акції ПАТ. Однак договір купівлі-продажу належних позивачеві акцій укладено між ТОВ-1 та ПАТ. ТОВ-1 при цьому діяло на підставі укладеного з особою-3 договору комісії від 06.03.2014, за яким вона доручила товариству укласти договір купівлі-продажу належних їй акцій.

Застосувавши положення статті 167 ГК України та зробивши висновок, що правовідносини, які виникли між сторонами у справі, є корпоративними, місцевий та апеляційні суди не врахували, що предметом спору є вимоги особи-3 до ПАТ про стягнення 45 520 186,85 грн за договором купівлі-продажу пайових цінних паперів від 06.03.2014, укладеним ТОВ-1 та ПАТ, за яким особа-3 набула право вимоги на підставі укладеного з ТОВ-1 договору про відступлення права вимоги. Тож позовні вимоги особи-3 про стягнення коштів ґрунтуються на цивільно-правових угодах, а не виникають з корпоративних правовідносин, як зазначили суди першої та апеляційної інстанцій. Спір має розглядатися за правилами цивільного судочинства.

Крім того, господарські суди мають враховувати, що в разі коли спір відповідно до вимог статті 20 ГПК України не має ознак спору, який пов'язаний з корпоративними правовідносинами, а є, наприклад, спором, що пов'язаний з правами на цінні папери, господарський суд своєю ухвалою закриває провадження, оскільки у такому випадку не виникає правового зв'язку між скаржником і сторонами у справі, а отже, немає і суб'єкта судового розгляду.

Постанова КГС ВС від 19.09.2019 у справі № 910/17558/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84349855>

ТОВ-1 звернулося з позовом до ТОВ-2 про стягнення заборгованості у загальному розмірі 1 421 291,19 грн, з яких: 1 379 894,36 грн – основний борг та 41 396,83 грн – пеня. Позовні вимоги обґрунтовані порушенням відповідачем зобов'язань за договором купівлі-продажу цінних паперів.

Рішенням місцевого господарського суду позов задоволено повністю. Суд виходив з того, що на підставі укладеного між сторонами договору купівлі-продажу цінних паперів від 14.08.2012 позивач передав, а відповідач прийняв простий вексель. У договорі сторонами погоджено, що відповідач оплатить позивачеві вартість отриманих цінних паперів до 31.12.2015. У зв'язку з простроченням оплати вартості векселя суд першої інстанції дійшов висновку про наявність правових підстав для задоволення позову і стягнення з відповідача суми основної заборгованості та пені.

Не погоджуючись із зазначеним рішенням, особа-1 (особа, яка не є учасником справи) подала апеляційну скаргу, в якій просила скасувати рішення суду та ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позову в повному обсязі.

18.06.2019 ухвалою апеляційного господарського суду апеляційне провадження закрито відповідно до пункту 3 частини першої статті 264 ГПК України. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що рішенням суду в цій справі вирішено спір стосовно порушення відповідачем умов договору купівлі-продажу цінних паперів щодо повної та своєчасної оплати за переданий у власність відповідача вексель. Отже, суд апеляційної інстанції з урахуванням вимог статті 20 ГПК України зазначив, що такий спір не має ознак спору, який пов'язаний з корпоративними правовідносинами, а є спором, що пов'язаний з правами на цінні папери. У цьому спорі його учасниками є зобов'язана сторона, тобто відповідач, який є покупцем за договором купівлі-продажу, та управнена сторона, а саме ТОВ-1, що є продавцем.

Апеляційний господарський суд встановив, що в апеляційній скарзі особа-1 зазначила, що вона володіє 65 % статутного капіталу відповідача та має відповідні корпоративні права. Унаслідок укладення договору купівлі-продажу цінних паперів товариство зазнало майнових втрат, а примусове виконання рішення суду в цій справі має наслідком звернення стягнення на майно товариства, що, у свою чергу, спричинить зменшення номінальної вартості майна, яке належить скаржнику. Тому, на переконання особи-1, суд першої інстанції, не залучивши її до участі у справі, вирішив питання про її права та інтереси і порушив її корпоративні права.

15 2018–2020 роки

КГС ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції правильно зазначив, що під час вирішення цього спору судом першої інстанції встановлювалися факт дотримання відповідачем умов договору, укладеного між сторонами справи, та наявність підстав для стягнення з відповідача заборгованості. Особа-1 не є стороною цього договору. Договір не спрямований на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків заявника апеляційної скарги. Тобто питання про права та обов'язки особи-1 судом першої інстанції при винесенні рішення у цій справі не вирішувалося.

1.5. У разі набуття НБУ права власності на цінні папери виникає спір про право, який підлягає розгляду в порядку господарського судочинства

Постанова ВП ВС від 12.12.2018 у справі № 826/6316/16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79112752>

ВП ВС розглянула в порядку письмового провадження касаційну скаргу уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) на ліквідацію ПАТ на ухвалу Окружного адміністративного суду міста Києва та постанову Київського апеляційного адміністративного суду у справі № 826/6316/16 за позовом уповноваженої особи до НБУ, третя особа – Фонд, про визнання протиправною і скасування постанови, зобов'язання вчинити дії.

Окружний адміністративний суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного адміністративного суду, заклав провадження в адміністративній справі на підставі пункту 1 частини першої статті 238 КАС України.

За результатами розгляду справи ВП ВС прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Суди попередніх інстанцій установили, що між НБУ та ПАТ з метою підтримки ліквідності товариства були укладені кредитні договори, виконання яких забезпечувалося договорами застави державних облігацій.

У зв'язку з наявністю простроченої заборгованості та на підставі договорів застави майнових прав НБУ як заставадержатель звернув стягнення на предмет застави, а саме державні облігації України, з метою погашення заборгованості позивача в порядку, визначеному в оскаржуваній постанові Правління НБУ від 31.03.2016 № 219 "Про звернення стягнення на цінні папери, передані Публічним акціонерним товариством "Всеукраїнський акціонерний банк" у заставу Національного банку України".

Оскаржувана постанова Правління НБУ від 31.03.2016 № 219 вичерпала свою юридичну силу, зважаючи на набуття у власність НБУ цінних паперів за договорами застави.

Закриваючи провадження в адміністративній справі, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, керувався тим, що спір у цій справі не є публічно-правовим, оскільки оспорювані правовідносини виникають не між юридичною особою та суб'єктом владних повноважень, а між заставодержателем та заставодавцем. У разі набуття НБУ права власності на цінні папери виникає спір про право, який має вирішуватися у порядку господарської юрисдикції.

ВП ВС визнала обґрунтованим висновок судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Виникнення спірних правовідносин обумовлено незгодою позивача з постановою Правління НБУ про звернення стягнення на цінні папери, передані ПАТ у заставу, внаслідок невиконання умов цивільно-правових договорів (кредитного та застави), що впливає з договірних відносин. Тобто позовні вимоги у справі заявлено на поновлення порушеного цивільного (майнового) права ПАТ, представниками якого є уповноважена особа Фонду та Фонд.

Згідно з пунктами 5 і 6 частини першої статті 20 ГПК України господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною другою цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема:

- справи у спорах щодо цінних паперів, у тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах;
- справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці.

Ураховуючи те, що спірні правовідносини пов'язані з невиконанням умов цивільно-правових договорів (кредитного та застави) і на момент звернення до суду відповідач набув цінні папери у власність, ВП ВС, незважаючи на те, що відповідач є суб'єктом владних повноважень, дійшла висновку, що цей спір не є публічно-правовим та не належить до юрисдикції адміністративних судів, а тому висновки

судів першої та апеляційної інстанцій про закриття провадження в адміністративній справі на підставі пункту 1 частини першої статті 238 КАС України, а також про підвідомчість цього спору суду господарської юрисдикції ґрунтуються на правильному застосуванні норм матеріального та процесуального права.

Розділ II. Щодо обрання способу захисту своїх прав

2.1. Наявність виконавчого напису на векселі не позбавляє векселедержателя права звернутися до суду з позовом про стягнення заборгованості за таким векселем

Стаття 55 Конституції України гарантує кожному право звернення до суду за захистом прав і свобод, якщо ці права чи свободи порушені, порушуються, створено чи створюються перешкоди для їх реалізації, мають місце інші порушення прав та свобод.

Відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Згідно зі статтею 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

У розумінні закону право на захист – це суб'єктивне право особи вимагати від уповноважених органів примусового застосування засобів реагування до порушників цивільного права.

Відповідно до закріплених у главі 3 ЦК України положень, які стосуються суб'єктів здійснення захисту порушеного права, захист порушених цивільних прав та охоронюваних законом інтересів здійснюється: судом (стаття 16 ЦК України), Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування (стаття 17 ЦК України), органами нотаріату (стаття 18 ЦК України), самостійно (стаття 19 ЦК України).

Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (стаття 18 ЦК України).

Частиною першою статті 4 ГПК України передбачено, що право на звернення до господарського суду в установленому цим Кодексом порядку гарантується.

Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена.

Право кожної особи на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу закріплено статтею 16 ЦК України. При цьому здійснення цивільних прав не містить жодних обмежень щодо права особи захищати свої права та інтереси у спосіб, визначений законодавством. Не містить обмежень і чинне законодавство в цілому, а Конституція України надає право особі діяти у спосіб, не заборонений законодавством.

Згідно із частиною першою статті 20 ЦК України право на захист особа здійснює на свій розсуд. Отже, особа, право якої порушено, може на власний розсуд обрати будь-яку форму захисту: судову, шляхом звернення до органів державної влади, органів нотаріату чи самозахист. При цьому здійснення особою свого права на судовий захист не може узалежнюватися від використання нею інших засобів правового захисту, до яких належить, зокрема, захист цивільних прав нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом.

Постанова КГС ВС від 16.10.2018 у справі № 920/12/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77248153>

КГС ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що наявність виконавчого напису за відсутності реального виконання боржником свого зобов'язання (добровільного чи примусового) не свідчить про припинення договірних правовідносин сторін та не позбавляє кредитора права на судовий захист шляхом стягнення заборгованості у судовому порядку. Крім того, частиною першою статті 1 Закону України "Про нотаріат" нотаріат в Україні визначено як систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Суд першої інстанції зазначеного не врахував, безпідставно ототожнив вчинення приватним нотаріусом виконавчого напису на борговому документі з вирішенням спору про право.

Постанова КГС ВС від 17.10.2018 у справі № 920/16/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77364505>

Здійснення особою свого права на судовий захист не може узалежнюватися від використання нею інших засобів правового захисту, до яких належить, зокрема, захист цивільних прав нотаріусом шляхом вчинення

виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом. Наявність виконавчого напису за відсутності реального виконання боржником свого зобов'язання (добровільного чи примусового) не свідчить про припинення договірних правовідносин сторін та не позбавляє кредитора права на судовий захист.

Особа, право якої порушено, може на свій розсуд обрати будь-яку форму захисту: судову, звернення до органів державної влади, органів нотаріату чи самозахист. При цьому способи захисту прав особи не можуть бути обмежені лише однією з перелічених форм. Отже, здійснення особою свого конституційного права на судовий захист не може залежати від використання нею інших засобів правового захисту, до яких належать, зокрема, захист цивільних прав нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі. Тож норми чинного законодавства не обмежують особу в можливості здійснення захисту своїх прав та законних інтересів одночасно шляхом пред'явлення до виконання виконавчого напису нотаріуса в позасудовому порядку та шляхом звернення до суду з позовом про стягнення заборгованості.

Водночас, розглядаючи справу про стягнення заборгованості за векселем, суди мають враховувати, що передача посвідчених цінним папером прав є можливою тільки за умови його пред'явлення. При цьому суди мають дослідити, чи дійсно особа є належним векселедержателем. На підтвердження цього матеріали справи, мають містити документи, які б свідчили про здійснення огляду та оцінки судами оригіналу векселя, стягнення за яким є предметом спору у справі.

2.2. Належний спосіб захисту в спорах про акції

2.2.1. Щодо неналежних позовних вимог стосовно відновлення прав позивача

Результати проведеного дослідження свідчать, що є випадки, коли заявлені позовні вимоги були неналежними та неефективними щодо відновлення прав позивача, адже позивач зобов'язував відповідача (депозитарія) зробити те, що не входить до його обов'язків, визначених законом.

Постанова КГС ВС від 14.05.2019 у справі № 910/8441/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81880281>

ПрАТ звернулося до господарського суду з позовом до ПАТ "Національний депозитарій України" про визнання права власності на 115 817 штук простих іменних акцій емітента ПрАТ, зобов'язання ПАТ "Національний депозитарій України" забезпечити збереження до системи депозитарного обліку інформації

про право власності позивача на зазначені акції та здійснити безумовну депозитарну операцію щодо зарахування названих цінних паперів.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позовних вимог відмовлено. Приймаючи таке рішення, господарські суди виходили з того, що ПрАТ не доведено порушення або невизнання ПАТ "Національний депозитарій України" його права, яке б підлягало судовому захисту в обраний ним спосіб і відновленню в примусовому порядку саме відповідачем.

Колегія суддів касаційної інстанції, залишаючи названі судові рішення попередніх інстанцій без змін, зазначила, що пунктами 3–5 розділу III Положення про провадження депозитарної діяльності, затвердженого рішенням НКЦПФР від 23.04.2013 № 735, визначено операції, що можуть вчинятися Центральним депозитарієм при провадженні депозитарної діяльності, і не передбачено здійснення Центральним депозитарієм такої операції як забезпечення збереження до системи депозитарного обліку інформації про право власності на цінні папери.

Крім того, згідно з пунктом 3 розділу I Положення про припинення депозитарною установою провадження професійної діяльності на фондовому ринку – депозитарної діяльності, затвердженого рішенням НКЦПФР від 08.04.2014 № 431, уповноважений на зберігання не обслуговує рахунки власників цінних паперів, не складає облікові реєстри власників цінних паперів.

Постанова КГС ВС від 15.01.2020 у справі 910/6514/17

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87056175>

У цій суд касаційної інстанції, зокрема, визнав безпідставними доводи скаржника, що обраний позивачем спосіб захисту не відповідає вимогам чинного законодавства. Так, скаржник вказував на те, що умовами договору застави не передбачено права позивача на звернення стягнення на предмет застави шляхом набуття у власність облігацій скаржника, а Закон України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" не надає можливості звернення стягнення в іншому порядку, ніж це встановлено зазначеним Законом, і тому обраний НБУ спосіб захисту не відповідає вимогам чинного законодавства.

Однак колегія суддів касаційної інстанції визнала необґрунтованою таку правову позицію. Оскільки пунктом 2.2.2. договору застави сторони погодили, що застагодержатель – позивач має право в разі невиконання застагодавцем – АТ умов, передбачених кредитним договором, та неможливості списання відповідно до статті 73 Закону України "Про Національний банк України" у 21 2018–2020 роки

безспірному порядку заборгованості з кореспондентського рахунку заставодавця та його філій здійснити продаж державних облігацій України третім особам або перевести державні облігації у власність заставодержателя і за рахунок отриманих коштів задовольнити всі свої вимоги відповідно до цього договору.

2.2.2. Позовна вимога про встановлення нікчемності договорів купівлі-продажу цінних паперів є неналежним способом захисту

Постанова КГС ВС від 02.07.2020 у справі № 910/13202/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82857115>

Уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ звернулася до господарського суду з позовом до ТОВ про встановлення нікчемності правочинів – договорів купівлі-продажу цінних паперів. Позовну заяву було обґрунтовано невизнанням відповідачем нікчемності договорів купівлі-продажу цінних паперів, укладених від імені банку першим заступником голови правління вже після початку процедури виведення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб ПАТ з ринку.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

КГС ВС зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій дійшли передчасного висновку про те, що процедура виведення неплатоспроможного банку з ринку розпочинається не раніше настання низки послідовних подій, останньою з яких визначено направлення Фондом системою електронної пошти НБУ до головного офісу неплатоспроможного банку повідомлення про початок названої процедури та введення тимчасової адміністрації.

Водночас ВС погодився з висновком суду першої інстанції щодо відсутності підстав для задоволення позову про встановлення нікчемності договорів купівлі-продажу цінних паперів з огляду на таке.

Якщо недійсність правочину встановлена законом, то визнання недійсним такого правочину судом не вимагається. Визнання недійсним нікчемного правочину законом не передбачається, оскільки нікчемним правочин є за законом.

Отже, такі способи захисту, як встановлення нікчемності правочину і визнання недійсним нікчемного правочину, не є способами захисту прав та інтересів, установленими законом (наведена правова позиція викладена у постанові ВП ВС від 04.06.2019 у справі № 916/3156/17).

При цьому згідно із частиною другою статті 5 ГПК України суд відповідно до викладеної в позові вимоги позивача може визначити у своєму рішенні спосіб

захисту, який не встановлений законом, лише за умови, що законом не передбачено ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу.

Тож суд може застосувати не встановлений законом спосіб захисту лише за наявності двох умов одночасно: 1) якщо дійде висновку, що жодний установлений законом спосіб захисту не є ефективним саме у спірних правовідносинах; 2) якщо дійде висновку, що в разі задоволення викладеної у позові вимоги позивача відбудеться ефективний захист його прав чи інтересів.

ВП ВС неодноразово звертала увагу на те, що застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту певного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам. Подібні висновки сформульовані, зокрема, у постановках ВП ВС від 05.06.2018 у справі № 338/180/17, від 11.09.2018 у справі № 905/1926/16, від 30.01.2019 у справі № 569/17272/15-ц.

За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та у мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину. Аналогічна правова позиція викладена в постанові ВП ВС від 10.04.2019 у справі № 463/5896/14-ц.

З огляду на наведене встановлення нікчемності правочинів не є належним способом захисту прав, оскільки не відбудеться реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним за законом.

Отже, позовна вимога про встановлення нікчемності (недійсності за законом) договорів купівлі-продажу цінних паперів не могла бути задоволена, оскільки позивач просив застосувати неналежний спосіб захисту.

2.2.3. Про визнання припиненими відносин позики, що склалися на підставі договорів купівлі-продажу цінних паперів

Постанова КГС ВС від 28.04.2020 у справі № 910/10553/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/89008475>

Державна іпотечна установа подала позов до господарського суду про визнання припиненими з 25.01.2016 відносин позики, що склалися

між нею і ПАТ на підставі договорів купівлі-продажу цінних паперів та проспекту емісії облігацій. Оскільки 25.01.2016 відбулося дострокове повернення позики через перенесення з поточного рахунку позивача на інший рахунок банку коштів, то такі правовідносини є припиненими на підставі частини третьої статті 1049 ЦК України.

За результатами нового розгляду справи рішенням господарського суду, залишеним без змін постановами апеляційного господарського суду та КГС ВС, у позові відмовлено.

КГС ВС зазначив, що в цій справі заявлено позов про визнання припиненими з 25.01.2016 відносин позики, що склалися між Державною іпотечною установою та ПАТ на підставі договорів купівлі-продажу цінних паперів та проспекту емісії облігацій. Однак ЦК України, ГК України, іншими законодавчими актами не передбачено можливості захисту прав та/або інтересів особи у такий спосіб, як визнання припиненими певних відносин, у тому числі позики.

За свою правовою природою така вимога є вимогою про визнання (встановлення) юридичного факту (тобто факту, який має юридичне значення) у вигляді припинення з певної дати відносин позики, а підтвердження (визнання) чи, навпаки, непідтвердження факту не є належним способом судового захисту прав та/або законних інтересів і не може здійснюватися як результат розгляду відповідної позовної вимоги.

Розділ III. Забезпечення позову

3.1. Не допускається забезпечення позову шляхом заборони акціонерному товариству чи будь-якому його органу під час реєстрації акціонерів на загальних зборах або під час таких зборів видавати акціонерам бюлетені для голосування чи шляхом заборони ПАТ "Національний депозитарій України" складати перелік (реєстр) акціонерів товариства та проводити загальні збори акціонерів, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, які прямо стосуються предмета спору

Статтею 136 ГПК України встановлено, що господарський суд за заявою учасника справи має право вжити передбачених статтею 137 цього Кодексу заходів забезпечення позову. Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

Слід зазначити, що господарський суд, вирішуючи питання про забезпечення позову, має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням: розумності, обґрунтованості й адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом щодо забезпечення позову і предметом позовної вимоги.

Отже, заходи щодо забезпечення позову застосовуються господарським судом як засіб запобігання можливим порушенням майнових прав чи охоронюваних законом інтересів особи та гарантія реального виконання рішення суду за наявності фактичних обставин, з якими пов'язується застосування певного заходу щодо забезпечення позову. Заходи щодо забезпечення позову обов'язково повинні застосовуватися відповідно до їх мети, зважаючи на безпосередній зв'язок між предметом позову та заявою про забезпечення позову.

Питання задоволення заяви сторони у справі про застосування заходів щодо забезпечення позову вирішується судом у кожному конкретному випадку з огляду на характер обставин справи, що дають змогу зробити висновок про утруднення чи унеможливлення виконання рішення суду в разі невжиття заходів забезпечення позову.

Частиною п'ятою статті 137 ГПК України визначено, що не допускається забезпечення позову у спорах, що виникають з корпоративних відносин, шляхом заборони:

- 1) проводити загальні збори акціонерів або учасників господарського товариства та приймати ними рішення, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, які прямо стосуються предмета спору;
- 2) емітенту, зберігачу, депозитарію надавати реєстр власників іменних цінних паперів, інформацію про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства;
- 3) участі (реєстрації для участі) або неучасті акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства;
- 4) здійснювати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб покладені на них згідно із законодавством владні повноваження, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, вчиняти конкретні дії, що прямо стосуються предмета спору.

Ухвала КГС ВС від 04.04.2018 у справі № 914/940/17

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73277894>

Згідно з ухвалою КГС ВС у справі № 914/940/17 за позовом про визнання договору купівлі-продажу цінних паперів укладеним, зобов'язання вчинити дії та стягнення 12 602 058 грн позивачем подано заяву про забезпечення позову, в якій він просив вжити заходів щодо забезпечення позову шляхом:

- заборони ПАТ розміщувати повідомлення про намір скористатися правами, передбаченими статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства", та публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій в усіх власників акцій ПАТ на своєму вебсайті та у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР відповідно до названої статті;
- заборони НКЦПФР розміщувати, зберігати та поширювати у загальнодоступних інформаційних базах даних зазначене повідомлення та публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій, а також заборони ПАТ "Національний депозитарій України" розміщувати публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій на своєму вебсайті;

- заборони ПАТ, будь-якому його органу, включаючи наглядову раду, затверджувати ціну обов'язкового продажу емітованих ним акцій відповідно до статті 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства";

- заборони ПАТ "Національний депозитарій України" складати перелік (реєстр) акціонерів ПАТ з метою проведення процедур, передбачених статтею 65-2 зазначеного Закону, та надсилати його ПАТ у будь-який спосіб;

- заборони ПАТ, будь-якому його органу, в тому числі наглядовій раді і виконавчому органу, будь-якому представнику ПАТ, будь-якому органу загальних зборів акціонерів, включаючи реєстраційну комісію, тимчасову лічильну комісію, лічильну комісію, голову і секретаря загальних зборів, під час реєстрації акціонерів ПАТ та їх представників на будь-які загальні збори акціонерів ПАТ і під час проведення цих зборів у разі винесення на їх розгляд питань про зміну типу товариства чи питань, які опосередковано це передбачають, видавати акціонерам ПАТ та їх представникам бюлетені для голосування з цих питань.

Обґрунтовуючи подану заяву позивач (заявник) зазначив, що неможливість виконання судових рішень зумовлена тим, що в результаті спільних дій ПАТ та його мажоритарного акціонера (особи-1) заявник може бути позбавлений права власності на належні йому акції ПАТ поза своєю волею на підставі статті 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства" всупереч рішенням суду в цій справі, а саме: у заявника будуть "автоматично відібрані" акції за мінімальною ціною. У такому випадку ПАТ позбавиться необхідності виконувати рішення суду у цій справі і, відповідно, виконання заявником обов'язків за договором купівлі-продажу цінних паперів у порядку статті 68 Закону України "Про акціонерні товариства" стане неможливим. Оскільки за статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства" безумовне право власника домінуючого контрольного пакета акцій подати публічну безвідкличну вимогу про продаж йому акцій кореспондує із зобов'язанням акціонерів у безумовному порядку продати заявнику вимоги свої акції, кінцевий результат у вигляді позбавлення міноритарних акціонерів акцій є неминучим незалежно від їх дій та волі. Наявність навіть укладеного (в цьому випадку визнаного укладеним рішенням суду) договору не буде перешкодою для здійснення такої процедури щодо акцій заявника, хоча й порушуватиме законні права заявника на викуп у нього акцій емітентом відповідно до рішення суду, яким визнано укладеним договір. Заявник вважає, що особа-1, яка володіє пакетом, що становить 99,26 % від загальної кількості акцій, має намір скористатися правом, передбаченим статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства".

Надавши оцінку доводам заявника, КГС ВС визнав подану заяву необґрунтованою щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням: розумності,
27 2018–2020 роки

обґрунтованості та адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом щодо забезпечення позову і предметом позовних вимог.

При цьому ВС зауважив, що такі заходи забезпечення позову, як заборона ПАТ, будь-якому його органу, в тому числі наглядовій раді і виконавчому органу, будь-якому представнику ПАТ, будь-якому органу загальних зборів акціонерів, включаючи реєстраційну комісію, тимчасову лічильну комісію, лічильну комісію, голову і секретаря загальних зборів, під час реєстрації акціонерів ПАТ та їх представників на будь-які загальні збори акціонерів ПАТ і під час проведення цих зборів у разі винесення на їх розгляд питань про зміну типу товариства чи питань, які опосередковано це передбачають, видавати акціонерам ПАТ та їх представникам бюлетені для голосування з цих питань; заборона ПАТ "Національний депозитарій України" складати перелік (реєстр) акціонерів ПАТ з метою проведення процедур, передбачених статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства", та надсилати його ПАТ у будь-який спосіб, суперечать вимогам пунктів 1 та 2 частини п'ятої статті 137 ГПК України. Відповідно до зазначених норм не допускається забезпечення позову у спорах, що виникають з корпоративних відносин, шляхом заборони: проводити загальні збори акціонерів або учасників господарського товариства та приймати ними рішення, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, які прямо стосуються предмета спору; емітенту, зберігачу, депозитарію надавати реєстр власників іменних цінних паперів, інформацію про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства.

Крім того, запропоновані заходи забезпечення позову можуть порушити права інших акціонерів на участь в управлінні акціонерним товариством та негативно вплинути на діяльність товариства в цілому, блокувати його діяльність, оскільки саме виконавчий орган акціонерного товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства та діє від імені акціонерного товариства у межах, встановлених статутом акціонерного товариства і законом.

Під час вирішення питання про вжиття заходів щодо забезпечення позову необхідно враховувати, що такими заходами не повинні порушуватися права осіб, які не є учасниками судового процесу, і не мають застосовуватися обмеження, не пов'язані з предметом спору. ВС також дотримується законодавчо встановленої заборони незаконного втручання органів державної влади, в тому числі і судів, у господарські відносини (стаття 6 ГК України). За таких обставин суд касаційної

інстанції дійшов висновку про необхідність відмови у задоволенні поданої заяви про забезпечення позову.

3.2. Про забезпечення позову до моменту його подання при оскарженні рішення щодо реалізації процедури "сквіз аут", передбаченої статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства"

Постанова КГС ВС від 20.06.2018 у справі № 914/228/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74882223>

ВС розглянув справу за наслідками розгляду заяви про забезпечення позову до моменту подання позовної заяви. Заявником було подано заяву про забезпечення позову щодо блокування проведення процедури "сквіз аут", а саме:

- заборони емітенту розміщувати повідомлення про намір скористатися правом на викуп акцій та публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій в усіх власників акцій на своєму вебсайті та у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР;
- заборони НКЦПФР розміщувати, зберігати та поширювати у загальнодоступних інформаційних базах даних повідомлення про намір скористатися правами викупу акцій та публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій в усіх власників акцій товариства;
- заборони ПАТ "Національний депозитарій України" розміщувати публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій в усіх власників акцій товариства на своєму вебсайті відповідно до статті 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства";
- заборони товариству, будь-якому його органу, включаючи наглядову раду, затверджувати ціну обов'язкового продажу емітованих ним акцій відповідно до статті 65-2 зазначеного Закону;
- заборони ПАТ "Національний депозитарій України" складати перелік (реєстр) акціонерів товариства з метою проведення процедур, передбачених статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства", та надсилати його товариству у будь-який спосіб;
- заборони товариству, будь-якому його органу, включаючи наглядову раду і виконавчий орган, будь-якому представнику товариства, будь-якому органу загальних зборів акціонерів, включаючи: реєстраційну комісію, тимчасову лічильну комісію, лічильну комісію, голову і секретаря загальних зборів, – під час реєстрації акціонерів товариства та їх представників на будь-які загальні збори акціонерів

товариства і під час проведення цих зборів у разі винесення на їх розгляд питань про зміну типу товариства чи питань, які опосередковано це передбачають, видавати акціонерам товариства та їх представникам бюлетені для голосування з цих питань.

Судами першої та апеляційної інстанцій заяву було задоволено в повному обсязі. Судові рішення мотивовані тим, що наведені у заяві про вжиття заходів із забезпечення позову доводи щодо можливості вчинення акціонерним товариством дій, спрямованих на підготовку до проведення процедури "сквіз аут" та викупу акцій, є документально підтвердженими. Процедура обов'язкового продажу простих акцій акціонерами на вимогу особи, яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій (процедура "сквіз аут"), не є довготривалою. Якщо її буде розпочато на стадії до подання відповідного позову, то вжиття заходів із забезпечення позову не буде тим ефективним способом захисту корпоративних прав заявника як власника акцій, на який він розраховує.

За висновком судів, процедура обов'язкового продажу простих акцій акціонерами на вимогу власника домінуючого контрольного пакета акцій товариства може бути розпочата у будь-який момент. Якщо позов про зобов'язання товариства виконати умови договору купівлі-продажу цінних паперів, укладеного між ними в судовому порядку, буде задоволено судом та буде проведено процедуру "сквіз аут", то відсутність акцій на рахунку товариства може істотно ускладнити чи унеможливити виконання у подальшому такого рішення. Права на ці акції перейдуть до власника домінуючого пакета, і заявнику необхідно буде вживати додаткових заходів для відновлення свого порушеного права: подавати новий позов для оспорування нових процедур за наявності вже одного судового рішення, що набрало законної сили, однак не виконане, а наявність укладеного договору (в цьому випадку визнаного укладеним рішенням суду) не буде перешкодою для здійснення такої процедури щодо акцій заявника. На думку судів, вжиття заявлених заходів із забезпечення позову є необхідним для недопущення порушення корпоративного права заявника на викуп у нього акцій емітентом.

ВС не погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій. Задовольняючи заяву про вжиття заходів забезпечення позову, суди попередніх інстанцій визнали доведеними обставини вчинення товариством дій, спрямованих на підготовку до проведення процедури "сквіз аут". Зазначений висновок судів недостатньо обґрунтовано доказами, що підтверджують ці обставини, оскільки звернення товариства зі скаргою до НКЦПФР, як і прийняття Комісією рішення щодо зупинення торгівлі цінними паперами товариства на будь-якій фондовій біржі,

жодним чином не стосується процедури "сквіз аут", не є прямим доказом підготовки товариства до проведення процедури обов'язкового продажу простих акцій акціонерами на вимогу власника домінуючого контрольного пакета, процедура "сквіз аут" є виключним правом власника домінуючого контрольного пакета акцій і не залежить від прав та безпосередніх дій емітента. Підставою для такого звернення стало порушення прав емітента в результаті маніпулювання його акціями на фондовому ринку з метою створення економічно невиправданої ціни акцій.

Посилання судів на витяг з протоколу засідання НКЦПФР, в якому зазначено, що штучне формування ціни, вищої за економічно обґрунтовану, може бути використане недобросовісними акціонерами для примушення емітента здійснювати викуп акцій за економічно необґрунтованою вартістю при проведенні процедури "сквіз аут", що завдасть матеріальних збитків емітенту та заподіє шкоди інвесторам, є безпідставним. Наведене посилання не підтверджує обставин вчинення товариством дій, спрямованих на підготовку до проведення процедури "сквіз аут", та взагалі не стосується власника домінуючого контрольного пакета акцій.

З огляду на викладене колегія суддів визнала, що твердження заявника та висновки судів попередніх інстанцій ґрунтуються лише на припущеннях щодо ймовірності проведення товариством процедури "сквіз аут" і викупу акцій міноритарних акціонерів власником домінуючого пакета акцій за заниженою ціною, яка не відповідає ринковій. На таких висновках не може ґрунтуватися судові рішення, і вони не є достатньою підставою для задоволення відповідної заяви, оскільки жодних належних та допустимих доказів на підтвердження обставин вчинення товариством дій, спрямованих на підготовку до проведення процедури "сквіз аут", матеріали справи не містять. Отже, процедура "сквіз аут", порядок проведення якої визначено статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства", є виключно правом власника домінуючого контрольного пакета акцій відповідного товариства. При цьому зазначено норма цього Закону покладає на товариство та Центральний депозитарій цінних паперів певні обов'язки, пов'язані з реалізацією процедури "сквіз аут", зокрема обов'язок скласти відповідні переліки акціонерів.

Вирішуючи питання про вжиття заходів із забезпечення позову, необхідно враховувати, що такими заходами не повинні порушуватися права осіб, які не є учасниками судового процесу, та не повинні застосовуватися обмеження, не пов'язані з предметом спору. Однак суди попередніх інстанцій своїми рішеннями

фактично унеможливили реалізацію акціонером, який є власником домінуючого контрольного пакета акцій, права на викуп акцій у всіх міноритарних власників акцій товариства відповідно до вимог статті 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства" і заборонили виконання товариством та ПАТ "Національний депозитарій України" обов'язків, зокрема, зі складання відповідних переліків акціонерів, які покладені на них законодавством у процедурі "сквіз аут".

Тобто суди попередніх інстанцій не врахували, що застосовані ними заходи із забезпечення позову порушують права третіх осіб, що не є учасниками спору, зокрема права власника домінуючого контрольного пакета акцій товариства, і забороняють емітенту та ПАТ "Національний депозитарій України" вчиняти дії для проведення процедур, передбачених статтею 65-2 Закону України "Про акціонерні товариства", які є обов'язковими для них згідно із законом. Колегія суддів КГС ВС також зазначила, що статтею 6 ГК України встановлено заборону на незаконне втручання органів державної влади, в тому числі і судів, у господарські відносини, що не було взято до уваги судами попередніх інстанцій.

3.3. У спорах про переведення прав та обов'язків покупця простих іменних акцій адекватними заходами забезпечення позову є накладення арешту на прості іменні акції окремих акціонерів до моменту вирішення спору по суті

Постанова КГС ВС від 08.10.2018 у справі № 910/5065/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77257725>

КГС ВС зазначив, що дослідивши всі наявні в матеріалах справи докази, встановивши відчуження третіми особами своїх акцій відповідачам, врахувавши принцип "переважного права акціонера на придбання акцій", закріплений у статті 7 Закону України "Про акціонерні товариства" (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) і в статуті ПрАТ, та зваживши на те, що такий захід забезпечення позову не порушує прав та охоронюваних інтересів інших осіб, з метою реального та ефективного виконання судового рішення, якщо його буде прийнято на користь позивача, місцевий господарський суд, з яким погодився суд апеляційної інстанції, правомірно на підставі статей 136, 137 ГПК України (в редакції, чинній з 15.12.2017) наклав арешт на прості іменні акції ПрАТ до моменту вирішення спору по суті і заборонив ПАТ "Національний депозитарій України" та всім іншим депозитарним установам, що здійснюють облік права власності на цінні папери емітентів у депозитарній системі України, проводити облікові операції з внесення змін до системи депозитарного обліку щодо спірної частини простих іменних акцій ПрАТ.

Розділ IV. Спори, пов'язані з купівлею-продажем, примусовим викупом акцій тощо

4.1. Щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів

Цінні папери є об'єктами права власності, а тому можуть відчужуватися на підставі правочинів, у тому числі договору купівлі-продажу, договору дарування, договору міни, спадкування, звернення стягнення на заставлене майно тощо.

Статтею 139 ГК України визначено, що цінні папери є особливим видом майна суб'єкта господарювання.

Можливість обігу цінних паперів, передання їх у заставу визначається законодавством про відповідний вид цінного папера, а для емісійних цінних паперів – також умовами розміщення (проспектом емісії тощо).

На правочини стосовно цінних паперів поширюються загальні правила про недійсність правочинів, установлені главою 16 ЦК України та главою 22 ГК України (з урахуванням специфіки правового режиму цінних паперів, особливостей їх обігу, обліку прав на них).

Відповідно до статті 16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Способом захисту цивільних прав та інтересів може бути, зокрема, визнання правочину недійсним. Частиною першою статті 215 ЦК України передбачено, що підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою – третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу.

Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається (частина друга статті 215 ЦК України). Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнано судом недійсним (оспорюваний правочин) (частина третя статті 215 ЦК України).

4.1.1. Про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів як укладеного з введнням в оману

Положеннями статей 203, 215, 228, 229 ЦК України передбачено недійсність правочинів з вадами волі, коли волевиявлення учасника правочину не відповідає його внутрішній волі, у тому числі якщо внутрішня воля сторони сформувалася неправильно під впливом обману. При цьому обман відбувається, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування.

Однак для визнання недійсним правочину як укладеного під впливом обману необхідно, щоб сторона була введена в оману саме щодо обставин, які мають істотне значення. До таких обставин належать відомості щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Тобто особа, яка діяла під впливом обману, повинна довести не лише факт обману та наявність умислу в діях її контрагента, а й істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману.

Під час розгляду справ щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів господарські суди виходили з того, що позивач відповідно до вимог ГПК України повинен довести наявність фактичних обставин, з якими закон пов'язує визнання таких правочинів недійсними на момент їх вчинення. У разі недоведення позивачем обставин недодержання сторонами в момент вчинення оспорюваного правочину конкретних вимог законодавства суд не має підстав для задоволення відповідного позову.

Постанова КГС ВС від 12.04.2018 у справі № 910/13411/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/73359499>

Державна іпотечна установа звернулася до господарського суду з позовом до ПАТ про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів. Позов мотивовано тим, що договір з боку відповідача укладено з порушенням господарської компетенції, а також із введенням позивача в оману щодо обставин, які мають істотне значення.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановами апеляційного господарського суду та КГС ВС, у задоволенні позовних вимог відмовлено повністю.

КГС ВС зазначив, що суди обґрунтовано відхилили доводи позивача про відсутність у відповідача господарської компетенції на укладення договору. Адже згідно із встановленими судами обставинами цінні папери, які були предметом купівлі-продажу за договором, є облігаціями позивача з додатковим забезпеченням, на операції з придбання яких не поширюються обмеження банку в період користування кредитом для збереження ліквідності відповідно до абзацу шостого пункту 12 Положення про надання Національним банком України кредитів банкам України для збереження їх ліквідності, затвердженого постановою Правління НБУ від 24.02.2014 № 91.

КГС ВС погодився з висновком судів попередніх інстанцій з огляду на те, що подання інформації стосовно фінансових показників відповідача не передбачено як умовами договору, так і перспектом емісії, а в договорі відсутні посилання на

генеральний договір. Водночас оскільки генеральний договір регулює іншу сферу діяльності та не стосується спірних правовідносин, суди обґрунтовано відхилили аргументи позивача про надання відповідачем недостовірної інформації на підставі генерального договору саме з метою введення позивача в оману щодо обставин, істотних для укладення договору. Звертаючись із касаційною скаргою, позивач не спростував наведених висновків судів та не навів конкретних норм законодавства, чинних на момент укладення договору, які б обмежували господарську компетенцію відповідача саме щодо укладення договору та придбання цінних паперів.

Аналогічний висновок міститься у постановах КГС ВС від 08.05.2018 у справі № 910/13756/17, від 05.06.2018 у справі № 910/14136/17, від 12.06.2018 у справі № 910/14800/17, від 20.06.2018 у справі № 910/14910/17.

4.1.2. Визнання недійсним укладеного договору купівлі-продажу цінних паперів, який не був спрямований на реальне настання правових наслідків

Постанова КГС ВС від 28.05.2019 у справі № 922/3522/17

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82401760>

АТ звернулося до господарського суду із заявою у межах справи про банкрутство КП, в якій, зокрема, просило суд визнати недійсним з моменту вчинення договір купівлі-продажу цінних паперів, укладений між ТОВ та КП. Заява мотивована тим, що з наявних у матеріалах справи доказів неможливо встановити факт належності боржнику цінних паперів ПАТ за укладеним договором купівлі-продажу, визначити їх кількість, номінальну вартість та вид. У матеріалах справи також відсутні докази щодо внесення до реєстру власників іменних цінних паперів інформації щодо власника іменних цінних паперів КП. Отже, відсутні підстави вважати, що КП у будь-який період часу був власником зазначених цінних паперів. Як зазначив заявник, у матеріалах справи відсутні первинні документи, які є підставою для здійснення депозитарних операцій. Згідно з умовами договору купівлі-продажу цінних паперів номінальна вартість емітованих ПАТ акцій становить 100 грн кожна. Водночас боржник придбав такі акції за ціною, що майже у 100 разів є більшою. Різниця між номінальною та фактичною вартістю акцій не обґрунтована.

Ухвалою господарського суду в задоволенні заяви АТ про визнання договору купівлі-продажу цінних паперів недійсним відмовлено. Суд першої інстанції мотивував своє рішення тим, що вимоги АТ є забезпеченими, а наявність конкурсного кредитора не впливає на права банку щодо погашення заборгованості боржником; заявником не доведено порушення його прав в унаслідок укладення

боржником оспорюваного правочину та не обґрунтовано права на звернення до суду із заявою. Крім того, АТ не обґрунтовано його права оспорювати договір, укладений між кредитором боржника та іншою особою, яка не є учасником у справі про банкрутство, в межах цієї справи. Судом не встановлено невідповідності укладеного боржником та ТОВ договору купівлі-продажу цінних паперів вимогам чинного законодавства.

Постановою апеляційного господарського суду ухвалу господарського суду скасовано та прийнято нове рішення, яким заяву АТ про визнання договору купівлі-продажу цінних паперів недійсним задоволено.

КГС ВС погодився з правовою позицією суду апеляційної інстанції, згідно з якою укладений договір купівлі-продажу цінних паперів не був спрямований на реальне настання правових наслідків, які полягають у набутті КП права на цінні папери для здійснення господарської діяльності шляхом їх реалізації за вищою ціною, як про це зазначає колишній ліквідатор боржника. По-перше, договір був укладений за явних ознак покладення на боржника завідомо невиконаного зобов'язання вже під час його неплатоспроможності, що підтверджується матеріалами справи. По-друге, вже місяць, укладаючи оспорюваний договір факторингу, сторони оцінили вартість заборгованості боржника за цінними паперами лише у розмірі 150 000,00 грн, тобто у 130 разів менше, ніж вартість цінних паперів за договором їх купівлі-продажу. По третє, боржник не вчиняв дій щодо їх реалізації. По-четверте, матеріали справи не містять належних і допустимих доказів набуття боржником права на цінні папери відповідно до оспорюваного договору купівлі-продажу цінних паперів.

Крім того, колегія суддів КГС ВС зазначила, що вимога про визнання договору факторингу недійсним підлягає також задоволенню, оскільки є похідною від вимоги визнати недійсним договір купівлі-продажу цінних паперів.

Постанова КГС ВС від 17.09.2020 у справі № 904/4262/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/91653032>

Постановою КГС ВС частково скасовано рішення попередніх судових інстанцій та передано справу на новий розгляд до господарського суду, оскільки одним з аргументів позивача щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів було те, що заборгованість на підставі зазначеного договору є штучно створеною з метою здійснення в подальшому контролю у справі про банкрутство, однак цей аргумент позивача залишився без відображення й аналізу судами першої та апеляційної інстанцій.

4.1.3. Недійсним може бути визнано лише укладений правочин

Розглядаючи справу щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів, господарські суди також виходять із того, що приписами статей 203, 215 ЦК України визначено, що недійсним може бути визнано лише укладений правочин, а тому необхідно встановлювати факт укладення договору та належності такого способу захисту як визнання недійсним зазначеного правочину.

Згідно зі статтею 628 ЦК України, статтею 180 ГК України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. За приписом статті 638 ЦК України, статті 180 ГК України істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Водночас за змістом частини третьої статті 180 ГК України при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору.

Отже, відповідно до частини першої статті 638 ЦК України, частини другої статті 180 ГК України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди щодо всіх його істотних умов. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або які є необхідними для договорів цього виду.

Постанова КГС ВС від 05.02.2019 у справі № 904/322/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79748281>

ПАТ звернулося до господарського суду з позовом до відповідача-1 (ТОВ) та відповідача-2 (Компанії) про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів – простих іменних акцій, укладених між відповідачами.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено. Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції щодо відсутності дієздатності ТОВ – сторони спірного договору як юридичної особи, яка не зареєстрована в ЄДРПОУ, що суперечить приписам частини другої статті 203 ЦК України, і взяв до уваги, що оспорюваний правочин не підписувався уповноваженою особою ТОВ та не засвідчувався його печаткою, що є порушенням статті 207 і частини четвертої статті 203 ЦК України та підставою для визнання правочину недійсним відповідно до статті 215 ЦК України.

Колегія суддів КГС ВС, направляючи справу на новий розгляд до господарського суду першої інстанції, не погодилася з висновками судів попередніх інстанцій

про можливість визнання недійсним правочину в формі письмового договору, не підписаного однією із сторін договору (в цьому випадку комісіонером за дорученням комітента), за відсутності встановлення фактичних обставин його виконання шляхом поставки (передачі) векселів у порядку, визначеному частиною другою статті 5 Закону України "Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні".

Крім того, суд касаційної інстанції зазначив, що судами не досліджувалися обставини виконання договору сторонами, реєстрації компетентним реєстратором акцій на підставі спірного договору за ТОВ, незважаючи на те, що відповідачем було надано пояснення щодо фактичного виконання договору між покупцем і продавцем та докази фактичного переоформлення сертифіката акцій продавця на сертифікат акцій покупця.

Юридичний аналіз статей 207, 208, 626, 631, 638 ЦК України дає змогу зробити висновок про те, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства. Законодавець визначає обов'язковим вчинення правочинів між юридичними особами у письмовій формі. Одним з різновидів правочинів є договір. У разі укладення договору між юридичними особами він має підписуватися особами, уповноваженими на це установчими документами.

Отже, якщо договір не підписаний однією з його сторін, то не можна вважати, що сторони дійшли згоди щодо всіх умов викладеного в письмовій формі договору, та відповідно до статті 638 ЦК України констатувати його укладення.

Згідно зі статтями 203 та 215 ЦК України недійсним можна визнати тільки правочин, який вчинено, тобто той, що був укладений з досягненням згоди щодо всіх його істотних умов. Установлення фактичних обставин недосягнення між сторонами згоди щодо всіх істотних умов правочину унеможливорює визнання його недійсним. Тому не може бути визнано недійсним правочин, який не вчинено.

Водночас визначення договору як неукладеного може відбуватися на стадії укладення договору, а не за наслідками виконання його сторонами. Тож якщо дії сторін свідчать про те, що оспорюваний договір фактично було укладено, суд має розглянути по суті питання щодо його відповідності вимогам закону з урахуванням спеціальних вимог законодавства щодо укладення певних видів договорів, зокрема договорів купівлі-продажу цінних паперів.

За відсутності доказів фактичного виконання оспорюваного договору його не можна визнавати недійсним з підстави непідписання стороною, оскільки немає

належних доказів його укладення (досягнення згоди щодо всіх істотних умов, яка виражається у підписанні договору).

Отже, вирішуючи спори про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними, господарський суд повинен встановити наявність фактичних обставин, з якими закон пов'язує визнання таких правочинів (господарських договорів) недійсними на момент їх вчинення (укладення) і настання відповідних наслідків, та в разі задоволення позовних вимог зазначати в судовому рішенні, в чому конкретно полягає неправомірність дій сторони та яким нормам законодавства не відповідає оспорюваний правочин.

Постанова КГС ВС від 12.12.2019 у справі № 910/1997/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86438051>

КГС ВС, направляючи названу справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зазначив: зважаючи на підставу та предмет спору, предмет доказування у цій справі, суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що позов подано продавцем цінних паперів з підстав невідповідності умов генерального договору щодо взаємовідносин у процесі продажу цінних паперів та договору купівлі-продажу цінних паперів вимогам цивільного законодавства в частині визначення ціни цінних паперів у російських рублях, а не покупцем – з підстав порушення продавцем статті 658 ЦК України щодо права продажу товару чи з підстав невідповідності вимогам цивільного законодавства умови договору купівлі-продажу про його предмет.

Крім того, в постанові ВП ВС від 05.06.2018 у справі № 338/180/17 викладено правову позицію, згідно з якою не можна вважати неукладеним договір після його повного чи часткового виконання сторонами. Якщо дії сторін свідчать про те, що договір фактично був укладений, суд має розглянути по суті питання щодо відповідності цього договору вимогам закону.

Суд апеляційної інстанції не надав належної оцінки доводам і вимогам позовної заяви та апеляційної скарги, а також обставинам, на які відповідач посилався для обґрунтування своїх заперечень у відзиві на апеляційну скаргу. Дійшовши передчасного висновку про неукладеність договорів, суд апеляційної інстанції не перевіряв законність та обґрунтованість рішення суду першої інстанції, зокрема його висновок про відсутність правових підстав для задоволення позову про визнання недійсними генерального договору щодо взаємовідносин у процесі продажу цінних паперів від 04.08.2016 і договору купівлі-продажу цінних паперів.

Постанова КГС ВС від 10.11.2020 у справі № 910/1997/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92796346>

Під час нового розгляду цієї справи КГС ВС погодився з висновком суду апеляційної інстанції, що встановлення ціни договору в іноземній валюті – російських рублях не відповідало законодавству України, що діяло на час укладення оспорюваних договорів.

4.2. Розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів

Відповідно до статті 629 ЦК України договір є обов'язковим для виконання сторонами.

За загальним правилом, визначеним у частині першій статті 651 ЦК України, розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Отже, про розірвання договору в порядку частини першої статті 651 ЦК України сторони мають право домовитися в будь-який час на свій розсуд (крім випадків, обумовлених законодавчо).

Водночас законодавець передбачає випадки, коли розгляд питання про розірвання договору передається на вирішення суду за ініціативою однієї із сторін. При цьому на розгляд суду можуть передаватися вимоги про розірвання договору не з будь-яких підстав, а у випадках, передбачених законом або договором.

Тож передбаченими законом підставами для розірвання договору є:

- істотне порушення договору його стороною (частина друга статті 651 ЦК України);
- істотна зміна обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору (частина перша статті 652 ЦК України);
- інші випадки, встановлені договором або законом (частина друга статті 651 ЦК України).

4.2.1. Істотне порушення договору як підстава для розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів

Істотність порушення визначається виключно за об'єктивними обставинами, що склалися у сторони, яка вимагає розірвання договору. У такому випадку вина сторони, що припустилася порушення договору (як суб'єктивний чинник), не має жодного значення і для оцінки порушення як істотного, і для виникнення права вимагати розірвання договору на підставі частини другої статті 651 ЦК України.

Надаючи оцінку істотності порушення стороною договору, суди повинні встановити не лише наявність порушення договору, але й наявність шкоди, завданої другою стороною цим порушенням, яка може бути виражена у вигляді реальних збитків та (або) упущеної вигоди, її розмір. Проте йдеться не лише про грошовий вираз

завданої шкоди, прями збитки, а й випадки, коли потерпіла сторона не зможе використати результати договору.

Вирішальне значення має співвідношення шкоди з тим, що могла очікувати від виконання договору сторона. Тобто суди повинні встановити, чи є насправді істотною різниця між тим, на що має право розраховувати сторона, укладаючи договір, і тим, що в дійсності вона змогла отримати.

Постанова КГС ВС від 24.09.2020 у справі № 910/32312/15

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/91808648>

Фонд державного майна України (далі – ФДМУ) звернувся до господарського суду із зустрічним позовом до ТОВ, ПАТ-1 та ПАТ-2, в якому з урахуванням заяви про уточнення позовних вимог просив, зокрема, розірвати договір купівлі-продажу пакета акцій ПАТ-3 за конкурсом, укладений між ФДМУ і ПАТ-1, розірвати договір купівлі-продажу цінних паперів, укладений між ПАТ-1 і ТОВ.

За результатами нового розгляду справи місцевий господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовив повністю в задоволенні зустрічного позову ФДМУ про розірвання договорів та зобов'язання вчинити дії. Суди попередніх інстанцій виходили з того, що немає підстав для розірвання спірного договору, оскільки факт істотного порушення його умов є недоведеним, позивач за зустрічним позовом не довів завдання йому шкоди невиконанням умов спірного договору та неотриманням як продавцем того, на що розраховував під час укладення спірного договору.

КГС ВС не погодився з такими висновками попередніх судових інстанцій та зазначив, що вони не з'ясували позицію позивача за зустрічним позовом щодо наявності шкоди як критерію істотності порушення стороною договору, не встановили, яка шкода, за твердженням позивача за зустрічним позовом, була завдана державі внаслідок невиконання покупцем у 2014 році передбачених умовами спірного договору-1 інвестиційних зобов'язань, не з'ясували, що ФДМУ, укладаючи спірний договір-1, очікував отримати від виконання покупцем цього договору та що не зміг отримати внаслідок невиконання покупцем у 2014 році інвестиційних зобов'язань.

З огляду на викладене суд касаційної інстанції визнав передчасними висновки судів про те, що відповідач-2 виконав у 2014 році передбачені спірним договором-1 інвестиційні зобов'язання на 94 % від запланованого спірним договором-1 обсягу, а порушення умов договору в цій частині не є істотним. Судами не були досліджені належним чином обставини виконання зобов'язань за спірним договором-1,

як і не були досліджені усі критерії істотності порушень умов спірного договору-1 в розумінні статті 651ЦК України.

4.2.2. Істотна зміна обставин як підстава для розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів

Відповідно до частини першої статті 652 ЦК України у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що якби сторони могли це перебачити, вони не уклали б договір або уклали його на інших умовах.

Згідно із частиною другою статті 652 ЦК України якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінились, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний за наявності одночасно чотирьох умов: 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

Отже, закон пов'язує можливість розірвання договору безпосередньо не з наявністю істотної зміни обставин, а з наявністю саме чотирьох умов, визначених частиною другою статті 652 ЦК України, за істотної зміни обставин.

Вирішуючи спори щодо розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів, господарським судам необхідно з'ясувати, чи відбулася взагалі зміна обставин, якими сторони керувалися при укладенні спірного договору, чи вона є істотною.

Постанова КГС ВС від 23.07.2019 у справі № 910/13249/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83243710>

ПАТ-1 звернулося до ПАТ-2 про розірвання договору купівлі-продажу цінних паперів, укладеного між позивачем та відповідачем, внаслідок істотної зміни обставин; скасування (відміну) операції списання, зарахування та переказу облігацій, емітентом яких є ТОВ-1.

Справа розглядалася судами неодноразово. Під час нового розгляду справи рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено повністю. Суди зазначили, що позивачем

доведено наявність істотної зміни обставин, оскільки меморандум, попередній договір, фінансова звітність позивача, листування тощо свідчать про те, що при укладенні спірного договору сторони керувалися тим, що продаж корпоративних прав ТОВ-2 або надання ФДМУ згоди на продаж позивачем корпоративних прав ТОВ-2 відбудеться.

Касаційний суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зауважив, що існування одночасно умов, які відповідно до частини другої статті 652 ЦК України є необхідними для встановлення наявності ускладнень у виконанні, достатніх для розірвання договору, вимагає з'ясування змісту кожної окремо взятої умови.

Перша умова: в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане. Тобто висновок судів попередніх інстанцій про те, що в момент укладення договору купівлі-продажу цінних паперів сторони вважали, що ФДМУ в майбутньому надасть згоду на відчуження корпоративних прав ТОВ-2, та не передбачали іншого, є необґрунтованим. Як встановлено господарськими судами, але не враховано ними, продаж корпоративних прав ТОВ-2 або надання ФДМУ згоди на продаж позивачем корпоративних прав ТОВ-2 не визначені договором як обставина, щодо якої невідомо, настане вона чи ні (відкладальна обставина), а наміри, закріплені у меморандумі, не були відображені у положеннях основного договору.

Другою необхідною умовою є умова про те, що зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися. Тобто висновок судів про доведеність позивачем наявності такої другої умови є необґрунтованим. Відмова ФДМУ погодити продаж корпоративних прав ТОВ-2, внаслідок якої позивач був позбавлений юридичної можливості здійснити такий продаж, була одноособовим рішенням ФДМУ, незважаючи на аргументацію ТОВ-1 в листах з проханням здійснити погодження. Позивачем у цьому випадку не доведено, а судами не встановлено вчинення ним будь-яких дій, спрямованих на належне виконання взятих на себе зобов'язань за договором щодо оплати цінних паперів. При цьому господарськими судами не встановлено причинно-наслідкового зв'язку між погодженням ФДМУ продажу корпоративних прав ТОВ-2 та обов'язком позивача оплатити цінні папери.

Третя умова полягає в тому, що виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що з фінансових звітів діяльності позивача вбачається, що виконання договору позивача є критично неможливим, оскільки може призвести до

банкрутства товариства у зв'язку з перевищенням поточних зобов'язань поточних активів. Послуги, що надаються позивачем, є стратегічно важливими для безпеки держави та їх соціальної значущості для населення (позивач надає послуги пільговим категоріям населення, є найбільшим платником податків у сфері телекомунікацій та одним з найбільших роботодавців тощо). Тому виконання спірного договору порушить співвідношення майнових інтересів позивача і позбавить його як заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Тож суди попередніх інстанцій врахували лише майнові інтереси позивача, не взявши до уваги інтереси відповідача, і не визначили їх співвідношення шляхом комплексного аналізу об'єктивних критеріїв, що не може свідчити про наявність третьої умови для розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Четверта необхідна умова: із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона. Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що із суті договору купівлі-продажу цінних паперів, меморандуму, попереднього договору чи звичаїв ділового обороту, які можуть бути застосовані до цих правовідносин, не випливає, що позивач несе відповідальність за відмову ФДМУ погодити відчуження корпоративних прав ТОВ-2. Позивач як заінтересована сторона не може впливати на дії ФДМУ, а отже, не може нести ризик зміни такої істотної обставини. З матеріалів справи вбачається, що позивач та ТОВ-1 зробили все залежне від них, щоб отримати згоду ФДМУ на відчуження корпоративних прав ТОВ-2. Такий висновок судів попередніх інстанцій є необґрунтованим, оскільки вони не врахували, що позивач, укладаючи спірний договір, приймав на себе певні економічні ризики, в тому числі ризик неможливості виконання зобов'язань за договором.

Касаційний суд зазначив, що порушення договору шляхом невиконання обов'язку з оплати цінних паперів за договором купівлі-продажу цінних паперів не є зміною обставин, передбачення якої могло б примусити сторони не укладати договір. Тому суди попередніх інстанцій не звернули уваги на наведене, неправильно застосували статтю 652 ЦК України і безпідставно дійшли висновку про наявність істотної зміни обставин та правових підстав для розірвання договору у зв'язку з цим.

4.2.3. Меморандум не вважається ані попереднім договором, ані правочином у розумінні статті 182 ГК України

Відповідно до частини першої, пункту 2 частини другої статті 11 ЦК України цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але

за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Підставами виникнення цивільних прав і обов'язків, зокрема, є договори та інші правочини.

Частиною першою статті 626 ЦК України встановлено, що договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Відповідно до частини першої статті 635 ЦК України попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором.

Подібні положення містяться також у частині першій статті 182 ГК України.

Частиною четвертою статті 635 ЦК України передбачено, що договір про наміри (протокол про наміри тощо), якщо в ньому немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором.

У частині шостій статті 182 ГК України встановлено, що угода сторін про наміри (протокол про наміри тощо) не визнається попереднім договором і не породжує юридичних наслідків.

Отже, стаття 635 ЦК України та стаття 182 ГК України розрізняють два поняття – попередній договір і угода сторін про наміри (протокол про наміри, меморандум тощо).

При укладенні попереднього договору необхідним є погодження всіх його істотних умов, до яких належать всі істотні умови основного договору, оскільки відсутність хоча б однієї з істотних умов майбутнього договору виключає можливість кваліфікувати відносини між сторонами як договірні. Угоди про наміри, протоколи про наміри, меморандуми тощо не є договорами і не породжують зобов'язання укласти в майбутньому основний договір. Тобто різниця між попереднім договором та угодою сторін про наміри полягає в тому, що угода про наміри, на відміну від попереднього договору, фактично не породжує для сторін жодних правових наслідків.

Постанова КГС ВС від 17/07/2018 у справі № 910/13249/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/75399009>

КГС ВС зауважив, що судами попередніх інстанцій правильно встановлено, що підписаний 15.09.2015 між ТОВ, ПАТ-1, ПАТ-2 та ПАТ-3 меморандум не є ні попереднім договором, ні правочином в розумінні статті 626 ЦК України та статті 182 ГК України, який породжує юридичні наслідки, оскільки не містить волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, а також положень, які б свідчили про набуття, зміну або припинення цивільних прав

та обов'язків сторін в результаті його підписання. Однак, зазначивши про те, що в меморандумі зафіксовано намір сторін здійснити розрахунок за спірним договором саме шляхом продажу позивачем корпоративних прав ТОВ, суди не врахували, що закріплені наміри не породжують для сторін жодних правових наслідки і, відповідно, не можуть впливати на дію, зміну, припинення або виконання основного договору, зокрема умов щодо здійснення розрахунків.

Колегія суддів КГС ВС наголосила, що закріплення сторонами в договорах про наміри, протоколах, меморандумах тощо певних намірів не означає, що вони будуть закріплені в основному договорі. Лише у разі, якщо такі наміри буде передбачено в основному договорі, вони матимуть юридичне значення як умови договору.

Однак суди попередніх інстанцій не врахували наведеного та не дослідили, чи були відтворені положення підписаного сторонами 15.09.2015 меморандуму в основному договорі (у спірному договорі), чи містить основний договір умови, в яких закріплено намір сторін здійснити розрахунок за придбані цінні папери за рахунок коштів, виручених від продажу корпоративних прав ТОВ. Суди не дослідили, на яких умовах щодо проведення розрахунків було укладено спірний договір, чи залежав визначений в договорі порядок розрахунків від певних умов та/або обставин, зокрема від надання чи ненадання ФДМУ згоди на продаж позивачем корпоративних прав ТОВ, та чи залежало взагалі укладення спірного договору від обставин продажу позивачем корпоративних прав ТОВ.

4.3. Визнання припиненим договору поруки до договору купівлі-продажу цінних паперів

Статтею 202 ЦК України визначено, що правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Згідно зі статтею 11 ЦК України договір є однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків. Положеннями частини першої статті 546 цього Кодексу передбачено, що виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Відповідно до статті 553 зазначеного Кодексу за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному обсязі.

У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і

боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки (стаття 554 ЦК України).

Частиною першою статті 559 ЦК України визначено, що порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності. Тобто закон пов'язує припинення договору поруки на підставі частини першої статті 559 ЦК України зі зміною основного зобов'язання за відсутності на це згоди поручителя та зумовленим такою зміною збільшенням обсягу відповідальності поручителя, а не зі зміною будь-яких умов основного зобов'язання, забезпеченого порукою.

З аналізу зазначеної правової норми випливає, що порука припиняється за наявності двох умов: унесення без згоди поручителя змін до основного зобов'язання; ці зміни призвели або можуть призвести до збільшення обсягу його відповідальності. Зокрема, припинення поруки спричиняють такі зміни умов основного зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок яких збільшився обсяг його відповідальності. Збільшення відповідальності поручителя внаслідок зміни основного зобов'язання виникає в разі: підвищення розміру процентів; відстрочення виконання, що призводить до збільшення періоду, за який нараховуються проценти за користування чужими коштами; установлення (збільшення розміру) неустойки; установлення нових умов щодо порядку зміни процентної ставки убік збільшення тощо.

Порука є спеціальним заходом майнового характеру, спрямованим на забезпечення виконання основного зобов'язання. Цим обумовлюється додатковий характер поруки стосовно основного зобов'язання. Обсяг зобов'язань поручителя визначається як умовами договору поруки, так і умовами основного договору, яким встановлено обсяг зобов'язань боржника, забезпечення виконання яких здійснює поручитель.

Постанова КГС ВС від 22.05.2018 у справі № 910/1830/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74221154>

До господарського суду звернулося ПрАТ з позовом до ПАТ про визнання припиненими правовідносин за договором поруки, за умовами якого поручитель поручився перед кредитором за виконання боржником зобов'язань за договором купівлі-продажу цінних паперів, укладеним між кредитором та боржником за проспектом емісії облігацій в частині виплати відсоткового доходу за відсотковими іменними облігаціями.

Справа розглядалася судами неодноразово. Під час нового розгляду справи рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційної інстанції, позов задоволено.

КГС ВС погодився із позицією попередніх судових інстанцій та зазначив, що внаслідок реєстрації 25.10.2013 змін до проспекту емісії облігацій обсяг відповідальності позивача як поручителя збільшився з 31 258 920,00 грн до 41 469 120,00 грн, на що позивач не надав своєї згоди, а додаткова угода з приводу таких змін до договору поруки сторонами не укладалася. Зміни, внесені додатковою угодою № 3 від 19.11.2013 до договору купівлі-продажу цінних паперів, полягають у збільшенні періоду викупу облігацій, збільшенні відсоткового періоду, за який нараховується дохід від облігацій, а також збільшенні загальної суми такого відсоткового доходу. Тож усе це призвело до збільшення обсягу відповідальності поручителя.

Як правильно зазначено судами попередніх інстанцій, посилання відповідача на обізнаність поручителя про внесення змін до проспекту емісії не має значення для правильного вирішення справи, оскільки така обізнаність не містить погодження або заперечення поручителя щодо зміни обсягу його відповідальності, тобто не є волевиявленням сторони, а отже, не є згодою.

4.4. Про зобов'язання вчинити певні дії щодо виконання умов договору з купівлі-продажу цінних паперів

Статтею 610 ЦК України передбачено, що порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання). Відповідно до пункту 4 частини першої статті 611 ЦК України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема відшкодування збитків та моральної шкоди.

Частиною першою статті 22 ЦК України визначено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. За пунктом 2 частини другої зазначеної статті збитками є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Як зазначено в частині другій статті 224 ГК України, під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Згідно із частиною першою статті 193 ГК України та статтею 526 ЦК України зобов'язання мають виконуватися належним чином відповідно до умов закону,

інших правових актів, договору, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Постанова КГС ВС від 15.01.2020 у справі № 922/3447/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87086254>

ТОВ звернулося з позовом до відповідача-1 (ТОВ), що діє від власного імені в інтересах та за рахунок активів пайового закритого недиверсифікованого венчурного інвестиційного фонду, про зобов'язання відповідача-1 виконати всі необхідні дії для передачі у власність позивача цінних паперів шляхом надання депозитарній установі договору купівлі-продажу цінних паперів та відповідних розпоряджень для передачі цінних паперів, а також про стягнення з відповідача-1 суми штрафу, завданих збитків у вигляді неотриманого відсоткового доходу, інфляційних втрат та 3 % річних. Ухвалою господарського суду було залучено до участі у справі ПАТ як співвідповідача (відповідач-2).

Рішенням господарського суду позовні вимоги задоволені повністю. Суд першої інстанції виходив з того, що відповідно до договору купівлі-продажу цінних паперів позивач придбав у відповідача-1 облігації, сплативши йому певну суму. Згодом відповідач-1 надав депозитарній установі договір та відповідні розпорядження для передачі пакета цінних паперів зі свого рахунку на рахунок в цінних паперах позивача. Проте відповідач-2, порушивши вимоги частини восьмої статті 6 Закону України "Про депозитарну систему України" та Положення про провадження депозитарної діяльності, не виконав відповідних розпоряджень. Тому відповідно до договору купівлі-продажу цінних паперів він зобов'язаний сплатити штраф у розмірі 25 % від загальної суми цього договору, відшкодувати позивачу збитки у вигляді неотриманого відсоткового доходу, а також інфляційні втрати, нараховані на суму неотриманого відсоткового доходу за цінними паперами.

Постановою апеляційного господарського суду назване рішення господарського суду скасовано та ухвалено нове про відмову в позові. Суд апеляційної інстанції, відмовляючи в задоволенні позову, виходив з того, що заявлені позивачем вимоги випливають із зобов'язальних правовідносин між позивачем та відповідачем-1 і не мотивовані договірними, деліктними або іншими позадоговірними правовідносинами між позивачем та відповідачем-2.

З огляду на те, що відповідачем-2 не було допущено порушення виконання зобов'язання щодо позивача, КГС ВС погодився з висновком суду апеляційної інстанції про відсутність підстав для стягнення нарахованих позивачем штрафу, збитків, інфляційних втрат та 3 % річних, оскільки відповідач-2 не є стороною договору, на підставі якого ґрунтуються зазначені позовні вимоги.

КГС ВС відхилив доводи заявника, що суд апеляційної інстанції безпідставно не взяв до уваги те, що вини відповідача-1 у невиконанні своїх зобов'язань за договором купівлі-продажу цінних паперів немає. Таке невиконання відбулося саме з вини відповідача-2 як депозитарної установи, яка відмовила проводити депозитарні операції за рахунком у цінних паперах ТОВ на підставі його розпоряджень, внаслідок чого не відбулося переходу права власності на цінні папери відповідно до договору купівлі-продажу цінних паперів.

Колегія суддів КГС ВС зауважила, що перш ніж розглядати такий елемент складу правопорушення як вина, потрібно встановити протиправну поведінку заподіювача щодо позивача у справі. Зважаючи на те, що між позивачем та відповідачем-2 не було ні договірних, ні будь-яких інших зобов'язань, суд касаційної інстанції визнав безпідставними твердження позивача про наявність вини відповідача-2 у неприйнятті до виконання розпоряджень, оскільки підставою позову у справі, що розглядається, є договір купівлі-продажу цінних паперів, який укладений між позивачем та відповідачем-1, а відповідач-2 не був стороною цього договору.

Твердження скаржника, що відповідач-2, порушивши вимоги частини восьмої статті 6 Закону України "Про депозитарну систему України", несвоєчасно повідомив відповідача-1 про відмову у виконанні його розпоряджень щодо передачі цінних паперів, судом касаційної інстанції також були відхилені, оскільки, як правильно зазначив суд апеляційної інстанції, відповідач-2 надав мотивовану відповідь про відмову у прийнятті до виконання розпорядження у строк, встановлений частиною восьмою статті 6 названого Закону, а саме на наступний робочий день за днем прийняття від відповідача-1 розпорядження щодо вчинення всіх необхідних дій для подальшої передачі цінних паперів покупцю.

4.5 Щодо підстав для виникнення в акціонера права вимагати викупу його акцій у порядку статті 68 Закону України "Про акціонерні товариства"

Обов'язковий викуп акцій акціонера, що голосував проти рішень загальних зборів, у порядку статті 68 Закону України "Про акціонерні товариства" може застосовуватися тільки тоді, коли загальними зборами прийнято рішення про вчинення значного правочину (а не про попереднє схвалення значного правочину).

Постанова КГС ВС від 11.04.2018 у справі № 914/940/17

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73533070>

Спир у справі стосується визнання укладеним договором купівлі-продажу цінних паперів (викупу емітентом власних цінних паперів), запропонованого акціонером ПАТ щодо обов'язкового викупу належних йому 420

000 простих іменних акцій ПАТ на підставі статті 68 Закону України "Про акціонерні товариства".

Закон України "Про акціонерні товариства" (в редакції, чинній на 15.04.2014 – дату прийняття загальними зборами рішення, проти якого голосував позивач) встановлює різні правові механізми регулювання, які наведено в статті 68 та статті 70.

Позовні вимоги у справі, що розглядається, стосуються ситуації, яка регулюється нормами статті 68 зазначеного Закону. Як встановлено господарськими судами, на загальних зборах акціонерів ПАТ від 15.04.2014 були прийняті рішення, оформлені протоколом № 19, зокрема, щодо: 1) попереднього схвалення укладання товариством протягом не більш як одного року з моменту прийняття цього рішення загальними зборами акціонерів значних правочинів, ринкова вартість кожного з яких перевищує 25 % вартості активів товариства за даними останньої річної фінансової звітності товариства та гранична сукупна вартість яких не може перевищувати 140 % від вартості активів товариства за даними останньої річної фінансової звітності товариства і які відповідають таким критеріям: отримання товариством кредитів, позик; придбання товариством сировини, енергоресурсів, інших ресурсів, продукції, робіт, послуг для потреб виробництва та/або діяльності товариства; 2) уповноваження керівника виконавчого органу товариства або особи, що виконує його обов'язки, підписувати названі договори, додатки, додаткові угоди, специфікації, інші необхідні документи до цих договорів та вчиняти інші необхідні дії.

Пунктом 2 частини першої статті 68 цього Закону (в редакції, чинній на момент прийняття рішення загальних зборів від 15.04.2014 про попереднє схвалення значного правочину) передбачено, що кожний акціонер – власник простих акцій товариства має право вимагати здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством належних йому голосуючих акцій, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами рішення про вчинення товариством значного правочину.

Відповідно до частини третьої статті 70 Закону України "Про акціонерні товариства" якщо на дату проведення загальних зборів неможливо визначити, які значні правочини вчинятимуться акціонерним товариством у ході поточної господарської діяльності, загальні збори можуть прийняти рішення про попереднє схвалення значних правочинів, які можуть вчинятися товариством протягом не більш як одного року з дати прийняття такого рішення, із зазначенням характеру правочинів та їх граничної сукупної вартості.

Отже, обов'язковий викуп акцій може застосовуватися тільки тоді, коли загальними зборами прийнято рішення про вчинення значного правочину (а не про попереднє схвалення значного правочину).

У постанові від 21.05.2013 у справі № 07/5026/796/2012 ВСУ дійшов висновку про те, що Закон України "Про акціонерні товариства" розмежовував поняття "рішення про вчинення значного правочину", а також "рішення про попереднє схвалення значних правочинів". При цьому прийняття загальними зборами акціонерів рішення про вчинення значного правочину кореспондує з обов'язком виконавчого органу товариства вчинити конкретний значний правочин. Водночас прийняття загальними зборами акціонерів рішення про попереднє схвалення значних правочинів, які можуть ним вчинятися протягом року, означає лише згоду на можливість вчинення значних правочинів у майбутньому. І це не має наслідком реальне настання юридичного факту, з яким закон пов'язує виникнення в акціонерного товариства обов'язку здійснити викуп акцій акціонера.

У справі, що переглядається у касаційному порядку, колегія суддів не визнала за необхідне відступити від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВСУ.

Розділ V. Захист прав, що впливають з акцій

5.1. Право власності на цінні папери бездокументарної форми існування переходить до депонента з моменту зарахування прав на них на його рахунок у цінних паперах у депозитарній установі

Виникнення права на акції, які є цінними паперами, а отже, і права за цінними паперами, пов'язане із сукупністю юридичних фактів. Зокрема, для виникнення таких прав необхідно не лише отримати свідоцтво про право на спадщину, але й вчинити інші дії.

Згідно зі статтею 197 ЦК України до особи, яка набула право на цінний папір, одночасно переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (права за цінним папером).

Постанова КГС ВС від 12.12.2019 у справі № 912/646/19

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86438050>

Особа-1 звернулася до господарського суду з позовом до ПрАТ, особи-2, особи-3, особи-4, особи-5, в якому просила визнати недійсними договори купівлі-продажу нерухомого майна, посилаючись на те, що при укладенні оспорюваних правочинів порушено право позивача як акціонера на участь в управлінні товариства, отримання частки прибутку товариства у вигляді дивідендів, а також порушено право позивача на отримання у разі ліквідації ПрАТ частини вартості майна товариства.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позовних вимог відмовлено повністю. Судові рішення мотивовані тим, що право власності на акції ПрАТ та, відповідно, корпоративні права за акціями виникли у позивача лише з 14.01.2016, тоді як оспорювані договори укладені в 2014 році, а тому корпоративні права позивача не могли бути порушені до моменту виникнення/набуття таких прав. Також суди зазначили, що відповідачі у справі на час звернення з позовом не були власниками спірного майна, а майно товариства було відчужено на підставі інших правочинів. Тож позовні вимоги у цій справі не спрямовані на реальний захист прав позивача як акціонера товариства.

КГС ВС, залишаючи названі судові рішення без змін, зазначив, що для встановлення порушення корпоративних прав позивача потрібно з'ясувати наявність права власності на акції товариства на момент укладання спірних договорів.

За статтею 20 Закону України "Про акціонерні товариства" акція товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо цього акціонерного товариства. Акції товариств існують виключно в бездокументарній формі.

Згідно зі статтею 6 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" (в редакції, чинній на момент смерті спадкодавця) акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені ЦК України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

За пунктом 8 частини першої статті 2 Закону України "Про акціонерні товариства" корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами.

З аналізу наведених норм вбачається, що корпоративні права акціонера є складними, до них належать як майнові, так і немайнові права, визначені законом та установчими документами. Обидві ці складові є пов'язаними і невіддільними, оскільки ці права посвідчуються однією акцією.

Правовідносини зі спадкування врегульовано ЦК України.

Відповідно до частини п'ятої статті 1268 ЦК України (в редакції, чинній на момент смерті спадкодавця) незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини. А згідно із частиною другою статті 1220 ЦК України часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою.

Водночас виникнення права на акції, які є цінними паперами, а відтак і на права за цінними паперами, пов'язане із сукупністю юридичних фактів. Зокрема, для виникнення таких прав необхідно не лише отримати свідоцтво про право на спадщину, але й вчинити інші дії.

Згідно зі статтею 197 ЦК України до особи, яка набула право на цінний папір, одночасно переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (права за цінним папером).

За частиною другою статті 4 Закону України "Про депозитарну систему України", який набрав чинності 11.10.2013, набуття і припинення прав на цінні папери і прав

за цінними паперами здійснюються шляхом фіксації відповідного факту в системі депозитарного обліку. Як зазначено в частині п'ятій статті 4 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" (в редакції, чинній на момент смерті спадкодавця), особливості переходу прав на цінні папери та прав за цінними паперами встановлюються НКЦПФР.

Відповідно до пункту 1 глави 2 розділу V Положення про провадження депозитарної діяльності, затвердженого рішенням НКЦПФР від 23.04.2013 № 735 (в редакції, чинній на момент смерті спадкодавця), право власності на цінні папери бездокументарної форми існування переходить до депонента – нового власника з моменту зарахування прав на ці цінні папери на його рахунок у цінних паперах у депозитарній установі. Не допускається зарахування прав на цінні папери на рахунок у цінних паперах депонента – нового власника без проведення їх списання (або переказу) з рахунку в цінних паперах депонента – попереднього власника в депозитарній установі.

Пунктом 14 глави 2 розділу V названого Положення встановлено, що безумовні операції щодо цінних паперів, які отримані у спадщину, здійснюються депозитарними установами за рахунками у цінних паперах померлих депонентів після встановлення відповідно до законодавства і внутрішніх документів депозитарної установи особи (осіб) спадкоємця(ів), який (які) повинен(ні) мати рахунок у цінних паперах в обраній ним(и) депозитарній установі, та надання ним(и) таких документів, що підтверджують наявність підстав для їх проведення: копії свідоцтва про право на спадщину, засвідченої нотаріально; копії договору про поділ спадкового майна (у разі наявності); документів щодо ідентифікації особи спадкоємця відповідно до законодавства і внутрішніх документів депозитарної установи; інформації щодо наявності рахунка(ів) у цінних паперах спадкоємця(ів) в іншій депозитарній установі (за наявності).

Отже, корпоративні права, пов'язані з набуттям права власності на акції у порядку спадкування, виникають лише після зарахування цих прав на акції на рахунок у цінних паперах у депозитарній установі. Судами встановлено, що належні позивачу в порядку спадкування акції були зараховані на рахунок позивача у цінних паперах 14.01.2016. Тож право власності на акції ПрАТ та, відповідно, корпоративні права за акціями виникли у позивача лише з 14.01.2016, тоді як оспорювані договори укладені в 2014 році.

5.2. Щодо визначення сторін у спорі про здійснення тлумачення договору дарування акцій, зокрема належного відповідача

Постанова КГС ВС від 09.07.2020 у справі № 922/404/19

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90388304>

ТОВ-1 звернулося до господарського суду з позовною заявою до ТОВ-2, в якій просило розірвати укладений між ними договір відступлення права вимоги. Обґрунтовуючи позовні вимоги в частині розірвання договору відступлення права вимоги, позивач зазначив, що нездійснення оплати покупцем є істотним порушенням умов договору. Матеріально-правовою підставою позову визначено статтю 651 ЦК України.

До господарського суду позивач подав заяву про збільшення розміру позовних вимог, а також просив суд:

- здійснити тлумачення змісту договору дарування акцій від 19.12.2006, укладеного між ТОВ-1 та особою-1 в частині визначення моменту виникнення права власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, що є предметом зазначеного договору дарування;
- визнати станом на 27.10.2010 право власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, придбаних ТОВ-1 за договором дарування акцій від 19.12.2006, укладеним між ТОВ-1 та особою-1.

Обґрунтовуючи наведені у заяві вимоги про збільшення розміру позовних вимог, позивач зазначив, що питання про кількість належних позивачу – ТОВ-1 станом на 27.10.2010 акцій ЗАТ вирішувалося судами неодноразово, при цьому в різних справах суди дійшли суперечливих висновків. Так, постановою апеляційного господарського суду від 22.05.2018 у справі № 908/922/17, залишеною без змін постановою ВС від 24.07.2018, з посиланням на постанову апеляційного господарського суду від 28.05.2013 у справі № 908/496/13 та постанову Вищого господарського суду України від 27.08.2013 у справі № 908/496/13, встановлено належність позивачу станом на 27.10.2010 лише 1 007, а не 2 322 акцій ЗАТ. Водночас постановою апеляційного господарського суду від 02.08.2016 у справі № 908/253/14, яка була залишена без змін постановою Вищого господарського суду України від 15.11.2016 у цій же справі, встановлено належність позивачу станом на 27.10.2010 саме 2 322 акцій ЗАТ. В обох випадках зроблено відповідні висновки в частині визначення моменту виникнення права власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, що є предметом договору дарування: право власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, придбаних ТОВ-1 за договором дарування

акцій від 19.12.2006, укладеним між ТОВ-1 та особою-1, виникло 19.12.2006, тобто з моменту укладення договору дарування акцій від 19.12.2006.

Рішенням господарського суду позовні вимоги задоволено повністю. Розірвано договір відступлення права вимоги від 22.04.2014 № 1324/12-67, укладений між ТОВ-1 та ТОВ-2. Здійснено тлумачення змісту договору дарування акцій від 19.12.2006, укладеного між ТОВ-1 та особою-1, в частині визначення моменту виникнення права власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, що є предметом договору дарування, таким чином: право власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, придбаних ТОВ-1 за договором дарування акцій від 19.12.2006, укладеним між ТОВ-1 та особою-1, виникло 19.12.2006, тобто з моменту укладення договору дарування акцій від 19.12.2006. Визнано станом на 27.10.2010 право власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, придбаних ТОВ -1 за договором дарування акцій від 19.12.2006, укладеним між ТОВ-1 та особою-1.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду в частині задоволення позовних вимог про здійснення тлумачення змісту названого договору дарування акцій від 19.12.2006 в частині визначення моменту права власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ, що є предметом договору дарування, та про визнання станом на 27.10.2010 права власності ТОВ-1 на 1 315 акцій ЗАТ скасовано, і прийнято нове рішення, яким у задоволенні позовних вимог відмовлено. В іншій частині рішення залишено без змін.

Скасовуючи рішення місцевого суду в частині задоволення позовних вимог про тлумачення змісту договору дарування та визнання права власності на акції ЗАТ в кількості 1 315 шт., суд апеляційної інстанції зазначив, що позивач, звертаючись із вимогами про тлумачення змісту договору дарування акцій від 19.12.2006, укладеного між ТОВ-1 та особою-1, визначив відповідачем ТОВ-2, яке взагалі не є стороною договору, тоді як особа-1, яка є дарувальником за договором у розглядуваній справі, виступає у статусі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача, тобто не є зобов'язальною особою у цьому процесі, на яку безпосередньо спрямовані вимоги позивача.

Окрім того, суд апеляційної інстанції зазначив, що позовні вимоги, якими позивач доповнив позовну заяву шляхом подання заяви про збільшення розміру позовних вимог, жодним чином не пов'язані ані з предметом, ані з підставами поданого позову в первісній редакції.

КГС ВС погодився із правовою позицією господарського суду апеляційної інстанції та залишив постанову апеляційного господарського суду без змін, зазначивши таке.

Статтею 213 ЦК України визначено, що тлумачення правочину може здійснюватися як сторонами, так і на вимогу однієї із сторін судом. Пунктами 3, 4 цієї статті передбачені правила тлумачення правочину, які визначаються за таким принципом: у разі неможливості витлумачити положення договору шляхом використання вузького кола засобів залучаються нові критерії перевірки правильності трактування умов договору.

Підставою для тлумачення судом угоди є наявність спору між сторонами угоди щодо її змісту, невизначеність і незрозумілість буквального значення слів, понять і термінів тексту всієї угоди або її частини, що не дає змоги з'ясувати дійсний зміст угоди або її частини, а волевиявлення сторони правочину не дозволяє однозначно встановити її намір. Тлумачення лише роз'яснює наявні умови угоди.

Тобто на вимогу однієї або двох сторін договору суд може постановити рішення про тлумачення змісту цього договору без зміни його умов. Зважаючи на те, що метою тлумачення правочину є з'ясування змісту його окремих частин, який становить права та обов'язки сторін, тлумачення слід розуміти як спосіб можливості виконання сторонами умов правочину і тому його можна проводити до початку виконання сторонами умов договору.

Аналогічна правова позиція викладена у постановках КГС ВС від 25.07.2018 у справі № 317/39/17, від 14.02.2018 у справі № 925/106/17, від 05.02.2020 у справі № 910/15161/18.

5.3. Щодо права акціонера вимагати проведення аудиту

Право акціонера вимагати проведення аудиту не залежить від бажання самого товариства чи його посадових осіб або доцільності проведення такої перевірки. Натомість обов'язок товариства забезпечити аудитору можливість провести перевірку виникає відповідно до прямої вказівки закону.

Постанова КГС ВС від 29.04.2020 у справі № 922/1859/19

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/89008496>

КГС ВС розглянув справу за позовом особи-1 до ПрАТ про визнання недійсним та скасування рішення річних чергових загальних зборів акціонерів ПрАТ в частині зобов'язання ПрАТ забезпечити аудитору можливість проведення

аудиту фінансової звітності ПрАТ на замовлення акціонера – особи-1 і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Позивач є власником 1 886 311 шт. простих акцій ПрАТ, що становить 30,4531 % статутного капіталу. 09.04.2019 проведено річні чергові загальні збори акціонерів ПрАТ, результати яких оформлені протоколом від 09.04.2019. Відповідно до порядку денного загальних зборів одним із питань було розподіл прибутку і збитків товариства за 2018 рік. З цього питання було прийнято рішення про направлення прибутку на розвиток підприємства.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що позивачка володіє 30,4531 % акцій ПрАТ, однак її як акціонера на підприємство не допускали, про фінансовий стан не повідомляли і про справжній стан товариства їй наразі невідомо. Адміністрацією товариства було вирішено провести загальні збори, проте особі-1 повідомлення про проведення таких зборів надіслано лише 23.03.2019, через що вона не мала змоги підготуватися до зборів і ознайомитися з документами. Упродовж лютого – березня 2019 року позивачка зверталася до керівництва ПрАТ та до аудиторської фірми про проведення аудиту фінансової звітності ПрАТ за 2018 рік і за перший квартал 2019 року, однак посадові особи товариства відмовилися отримувати відповідний запит, а керівники аудиторської фірми повідомили, що товариство про проведення аудиту фінансової звітності до них не зверталось.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково: зобов'язано ПрАТ забезпечити аудитору – ТОВ "Аудиторська фірма "Курсор-Аудит" можливість провести аудит фінансової звітності ПрАТ за 2018 рік і за перший квартал 2019 року на замовлення акціонера – особи-1. У решті позовних вимог відмовлено.

Відповідач оскаржує судові рішення в частині зобов'язання ПрАТ забезпечити аудитору – ТОВ "Аудиторська фірма "Курсор-Аудит" можливість проведення аудиту фінансової звітності ПрАТ.

Відповідно до статті 116 ЦК України учасники господарського товариства мають право брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, установлених законом; одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом тощо.

Частиною другою статті 162 ЦК України передбачено, що порядок проведення аудиторських перевірок діяльності акціонерного товариства встановлюється статутом товариства і законом.

Згідно з пунктом 6.6 статуту ПрАТ акціонери (акціонер), які сукупно є власниками більше ніж 10 відсотків акцій товариства від загальної кількості розміщених голосуючих акцій товариства, мають право вимагати проведення спеціальної перевірки фінансово-господарської діяльності товариства ревізійною комісією, а в разі відсутності – аудиторської перевірки діяльності товариства.

Частинами п'ятою, шостою статті 75 Закону України "Про акціонерні товариства" (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) встановлено, що аудиторська перевірка діяльності акціонерного товариства має бути проведена на вимогу акціонера (акціонерів), який (які) є власником (власниками) більше 10 відсотків голосуючих акцій товариства. У такому разі акціонер (акціонери) самостійно укладає (укладають) з визначеним ним (ними) аудитором (аудиторською фірмою) договір про проведення аудиторської перевірки фінансово-господарської діяльності товариства, в якому зазначається обсяг перевірки. Товариство зобов'язане протягом 10 днів з дати отримання запиту акціонера (акціонерів) про таку перевірку забезпечити аудитору (аудиторській фірмі) можливість проведення перевірки. У зазначений строк виконавчий орган має надати акціонеру (акціонерам) відповідь з інформацією щодо дати початку аудиторської перевірки.

Стаття 75 Закону України "Про акціонерні товариства" є імперативною для товариства у випадку наявності відповідної вимоги акціонера, який є власником більше ніж 10 відсотків акцій товариства. При цьому право акціонера вимагати проведення аудиту не залежить від бажання самого товариства чи його посадових осіб або доцільності проведення такої перевірки. Натомість обов'язок товариства забезпечити аудитору можливість провести перевірку виникає відповідно до прямої вказівки закону.

Учасник (акціонер) товариства реалізує своє корпоративне право, пов'язане з діяльністю й управлінням справами товариства, шляхом пред'явлення до товариства вимоги про проведення аудиторської перевірки. Оскільки позивачка є акціонером ПрАТ (її частка становить 30,4531 % статутного капіталу товариства), який реалізував своє корпоративне право шляхом звернення до відповідача з вимогою про забезпечення проведення аудиту фінансової звітності ПрАТ відповідно до умов статуту та вимог статті 75 Закону України "Про акціонерні товариства", про що свідчить наявні в матеріалах докази, а відповідачем не було забезпечено проведення такого аудиту, то господарські суди обґрунтовано зобов'язали ПрАТ забезпечити аудитору – ТОВ "Аудиторська фірма "Курсор-Аудит"

можливість проведення аудиту фінансової звітності ПрАТ за 2018 рік та за перший квартал 2019 року на замовлення акціонера – особи-1.

5.4. Спростування недостовірної інформації щодо власника цінних паперів

Згідно із частиною першою статті 200 ЦК України та статтею 1 Закону України "Про інформацію" інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Частиною першою статті 91 ЦК України встановлено, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. За статтею 94 ЦК України юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати. Особисті немайнові права юридичної особи захищаються відповідно до глави 3 цього Кодексу.

У частині другій статті 34 ГК України закріплено, що дискредитацією суб'єкта господарювання є поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, пов'язаних з особою чи діяльністю суб'єкта господарювання, які завдали або могли завдати шкоди діловій репутації суб'єкта господарювання.

Статтею 277 ЦК України передбачено, що фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію. Якщо недостовірна інформація міститься у документі, який прийняла (видала) юридична особа, цей документ має бути відкликаний.

Постанова КГС ВС від 27.08.2019 у справі № 917/527/18

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83928850>

ТОВ, який є правонаступником ВАТ, звернулося до господарського суду з позовом до ПрАТ, зокрема, про визнання недостовірною інформації про те, що ВАТ є власником 11,8882 % акцій ПрАТ, яка поширена ПрАТ при розкритті на фондовому ринку регулярної річної інформації за 2012–2016 роки; про зобов'язання ПрАТ протягом 10 днів з моменту набрання законної сили рішенням суду в цій справі відкликати недостовірну інформацію про ТОВ з відповідних розділів інформації емітента, що розміщена на вебсайті ПрАТ та подана до НКЦПФР. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що ПрАТ тривалий час поширює недостовірну інформацію про ТОВ, що безумовно шкодить діловій

репутації позивача. Отже, така інформація має бути відкликана відповідно до частини п'ятої статті 277 ЦК України.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позовних вимог відмовлено в повному обсязі. Судові рішення мотивовані, зокрема, тим, що норми статті 277 ЦК України щодо спростування недостовірних відомостей не поширюються на спірні правовідносини, оскільки позивач вимагає спростування інформації, власником якої він є. Суди дійшли висновку, що позивач не надав суду доказів протиправності дій, підтвердження недостовірності даних системи депозитарного обліку про право власності на акції ПрАТ, доказів негативного характеру спірної інформації.

КГС ВС, скасовуючи названі судові рішення та направляючи справу на новий розгляд до місцевого господарського суду, констатував, що за змістом приписів статті 91 ЦК України право на спростування недостовірної інформації, передбачене статтею 277 ЦК України, належить не лише фізичним, а і юридичним особам у встановлених законом випадках, у тому числі як спосіб судового захисту проти поширення інформації, що шкодить діловій репутації господарюючого суб'єкта.

Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову про спростування недостовірної інформації, є сукупність таких обставин:

- поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б однієї особи у будь-який спосіб;
- поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача;
- поширена інформація є недостовірною, тобто такою, яка не відповідає дійсності;
- поширена інформація порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені). Негативною необхідно вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загально визнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації.

Під поширенням інформації слід розуміти опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі "Інтернет" чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі.

Ділову репутацію юридичної особи становить престиж її фірмового (комерційного) найменування та інших належних їй нематеріальних активів серед кола споживачів її товарів і послуг. Під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб – підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин. Приниження ділової репутації суб'єкта господарювання (підприємця) є поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, що дискредитують спосіб ведення чи результати його господарської (підприємницької) діяльності, у зв'язку з чим знижується вартість його нематеріальних активів.

Отже, розглядаючи цей спір, господарські суди попередніх інстанцій мали насамперед встановити наявність/відсутність наведених елементів складу правопорушення. Із судових рішень не вбачається, на підставі яких доказів суди дійшли висновку, що позивач є депонентом депозитарної установи, враховуючи його заперечення щодо права власті на акції відповідача.

Судами не надано жодної оцінки поясненням НКЦПФР щодо втрати системи реєстру власників іменних цінних паперів ВАТ та відновлення його відповідно до останньої дійсної копії реєстру ВАТ, складеного станом на 31.12.2007. Наведені обставини слід оцінювати в сукупності з доводами позивача про продаж цінних паперів у 2008 році, враховувати факт припинення ВАТ у 2010 році, факт втрати реєстру власників іменних цінних паперів ВАТ та встановити, чи було ВАТ акціонером відповідача та депонентом відповідної депозитарної установи в періоди, коли спірна інформація поширювалася.

Висновки судів про те, що інформація, яка є предметом позовних вимог, оприлюднюється НКЦПФР, а джерелом такої інформації є відомості, подані до Комісії особою, яка веде облік прав на акції емітента у депозитарній системі України, в цьому випадку – ТОВ "Бюро інвестиційних технологій", до якої, в свою чергу, такі відомості подаються депонентом – позивачем, базуються на положеннях статті 42 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" в редакції, яка не була чинною на момент виникнення спірних правовідносин.

Проте судами попередніх інстанцій не досліджено, чи здійснював саме відповідач поширення інформації, яку позивач вважає недостовірною. Відповідно до пункту 11 розділу 1 Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням від НКЦПФР 03.12.2013 № 2826, якщо емітентом розкрито недостовірну Інформацію, то він зобов'язаний вжити заходів щодо спростування розкритої недостовірної Інформації у той самий спосіб (способи), яким(и) було розкрито таку недостовірну Інформацію. Також суди зазначили, що інформація, яку позивач називає недостовірною, не має негативного характеру. При цьому поза увагою залишилось те, чи принижує поширена інформація ділову репутацію позивача, про що він наполягає у позові.

Розділ VI. Спори щодо набуття права власності на акції під час приватизації

6.1. Щодо визнання нерозподілу акцій, викуплених за договором купівлі-продажу пакета акцій

За статтею 17 Закону України "Про приватизацію державного майна" приватизація зданих в оренду єдиних майнових комплексів державних підприємств, організацій та їх структурних підрозділів, крім невеликих державних підприємств, здійснюється шляхом продажу належних державі акцій акціонерних товариств, заснованих державними органами приватизації та орендарями. З моменту реєстрації товариства договір оренди вважається розірваним, діяльність підприємства, створеного на базі орендованого майна, або будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності, який орендує майно, припиняється, товариство стає правонаступником прав і обов'язків орендаря. На вартість свого внеску орендар отримує акції створеного товариства. Продаж акцій, що належать державі, здійснюється державними органами приватизації згідно із законодавством про приватизацію.

Пунктом 5 Декрету Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 № 57-93 "Про приватизацію цілісних майнових комплексів державних підприємств та їхніх структурних підрозділів, зданих в оренду" (в редакції, чинній на момент приватизації ММК ім. Ілліча) встановлено, що на вартість свого внеску орендар одержує акції створеного товариства. Якщо одним із засновників товариства є організація орендарів, то розподіл акцій між членами організації провадиться у місячний термін з дня реєстрації товариства відповідно до порядку, який визначається організацією орендарів.

Постанова КГС ВС від 11.07.2018 № 905/5689/13

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75429435>

Позивачі звернулися до суду з позовом, зокрема, про визнання нерозподілу акцій між членами організації орендарів згідно з пунктом 5 Декрету Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 № 57-93 "Про приватизацію цілісних майнових комплексів державних підприємств та їхніх структурних підрозділів, зданих в оренду" під час приватизації державного майна України і створення ВАТ таким, що порушує їх майнові права, а також визнання нерозподілу акцій 50 % пакета акцій + 1 акція, викуплених за договором купівлі-продажу пакета акцій ПАТ.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову до ФДМУ, ПАТ, ПрАТ відмовлено. Припинено провадження у справі в частині позовних вимог до особи-13.

65 2018–2020 роки

Суди встановили, що на момент укладення установчого договору право виступати засновником ВАТ і, відповідно, одержати акції та набути корпоративні права ВАТ мала організація орендарів ВАТ, а не кожен із членів ВАТ. Крім того, організація орендарів ВАТ за рішенням зборів уповноважених організації орендарів припинила свою діяльність шляхом ліквідації, що не передбачає правонаступництва. Організацією орендарів ВАТ зазначений у пункті 5 названого Декрету порядок не був прийнятий (затверджений).

КГС ВС, залишаючи судові рішення без змін, зазначив, що дослідивши всі наявні в матеріалах справи докази, в тому числі установчі, статутні документи товариств, рішення, які не оспорені у встановленому законом порядку, надані на вимогу суду депозитарною установою – ТОВ витяги про стан рахунків в цінних паперах, та взявши до уваги інші справи, які мають преюдиціальне значення для вирішення цього спору, а також те, що позивачами не було доведено, що вони є чи були засновниками ТОВ, ЗАТ, ПрАТ, суди дійшли правильного висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог в частині визнання порушенням майнових прав позивачів нерозподілу акцій ВАТ, ПрАТ та 50 % пакета акцій + 1 акція, викуплених під час приватизації, між членами організації орендарів і в частині заявлених позивачами вимог про визнання права на виділ частки.

6.2. Про розірвання договору купівлі-продажу пакета акцій під час приватизації

Статтями 610, 611 ЦК України визначено, що порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання). У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом.

Згідно зі статтею 188 ГК України зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускається, якщо інше не передбачено законом або договором.

Відповідно до частини другої статті 651 ЦК України договір може бути розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Водночас істотним вважається таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Частиною другою статті 27 Закону України "Про приватизацію державного майна" визначено як виключну підставу для розірвання договору купівлі-продажу об'єкта приватизації в порядку, передбаченому законодавством, невиконання умов договору купівлі-продажу у зв'язку з банкрутством приватизованого підприємства

або підприємства, до якого було передано приватизований об'єкт. Це узгоджується з приписами статті 651 ЦК України.

Постанова КГС ВС від 30.10.2019 у справі № 922/4684/16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85420928>

ФДМУ звернувся до господарського суду з позовом до ПрАТ про розірвання договору купівлі-продажу пакета акцій ПАТ від 02.10.2007, укладеного між ним та відповідачем. Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено повністю. Справа переглядалася неодноразово. За результатами нового розгляду рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

КГС ВС зазначив, що виконавши вказівки постанови суду касаційної інстанції від 23.05.2018 у цій справі, встановивши, що перевірку та оформлення її результатів у вигляді акта проведено з дотриманням Порядку контролю за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації державними органами приватизації, затвердженого наказом ФДМУ від 10.05.2012 № 631, місцевий та апеляційний суди дійшли обґрунтованого висновку, що акт перевірки від 10.01.2014 є належним та допустимим доказом в розумінні статей 76, 77 ГПК України на підтвердження факту порушення відповідачем умов договору купівлі-продажу пакета акцій ВАТ і слугує підставою для застосування до власника санкцій, визначених договором та чинним законодавством.

Постанова КГС ВС від 07.05.2020 у справі № 904/299/16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/89183353>

ФДМУ звернувся до господарського суду з позовом до ТОВ-1 та ТОВ-2 про розірвання договору купівлі-продажу пакета акцій ВАТ за конкурсом, укладеного між ним та ТОВ-1, а також зобов'язання депозитарної установи – ТОВ-2 списати з рахунку у цінних паперах ТОВ-1 пакет акцій ПАТ – третьої особи на рахунок держави Україна (керуючий рахунком ФДМУ). Позовні вимоги обґрунтовані неналежним виконанням відповідачем ТОВ-1 умов договору, внаслідок чого держава не отримала очікуваного ефекту від реалізації пакета акцій.

Справа розглядалася господарськими судами неодноразово. Під час нового розгляду справи ТОВ-1 звернулося до господарського суду із зустрічною позовною заявою до ФДМУ про визнання названого договору недійсним щодо деяких

пунктів. Рішенням господарського суду в задоволенні первісного позову відмовлено повністю, зустрічний позов задоволено. Постановою апеляційного господарського суду назване рішення скасовано частково, в задоволенні зустрічного позову відмовлено повністю.

Колегія суддів КГС ВС погодилася з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність правових підстав для задоволення первісного позову з огляду на те, що позивач не довів обставин істотного порушення ТОВ-1 зобов'язань за спірним договором, внаслідок чого інша сторона зазнала б збитків. При цьому позивач не обґрунтував та не довів наявності складових елементів правопорушення, з якими законодавство пов'язує виникнення збитків (шкоди) (протиправна поведінка, розмір збитків (шкоди), причинний зв'язок між протиправною поведінкою і збитками, вина).

Крім того, порушення або невиконання певних пунктів названого договору не можуть призводити до правового наслідку у вигляді позбавлення іншої сторони договору того, на що вона розраховувала під час укладення договору. За наведеними пунктами договору позивач не повинен був нічого отримувати, адже цими пунктами договору з урахуванням вимог концепції передбачався обов'язок ТОВ-1 здійснити інвестування на користь ВАТ – третьої особи, акції якої на момент внесення таких інвестицій належали ТОВ-1, а не державі в особі позивача. Суди попередніх інстанцій правильно врахували, що ставлячи вимогу про розірвання договору, позивач посилався на невиконання деяких пунктів договору, порушення яких було зумовлене об'єктивними, незалежними від ТОВ-1 підставами. При цьому позивач не заперечує, а матеріали справи не містять доказів зворотного, що ТОВ-1 належним чином виконано решту обов'язків за договором, що є значною частиною всіх зобов'язань порівняно з обсягом невиконаних зобов'язань.

Колегія суддів КГС ВС визнала обґрунтованим те, що невиконання ТОВ-1 пункту 11.1.2 договору було спричинено некоректністю його викладення, що була допущена в момент укладення договору та полягала у невизначенні органу, якому мало бути передано певне майно. До того ж у зв'язку зі зміною обставин, які неможливо було передбачити на час укладення договору, змінився перелік майна.

Отже, порушення умови договору, яка була сформульована без достатньої ясності, що спричинило неможливість її належного виконання у встановлений строк, не може бути підставою для розірвання такого договору.

Постанова КГС ВС від 28.08.2019 у справі № 910/7708/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84124405>

У цій постанові КГС ВС скасував судові рішення попередніх інстанцій з огляду на те, що при новому розгляді справи суди не виконали вказівки ВС, викладені в постанові від 03.07.2018. Зокрема, вирішуючи питання щодо розірвання договору купівлі-продажу пакета акцій, суди не перевірили, чи виконав покупець свій обов'язок за пунктом 6.2 розділу 6 Концепції щодо внесення інвестицій та не встановили, у якому вигляді та на яку коштів це здійснено.

Під час нового розгляду справи суди обох інстанцій, відмовляючи в задоволенні первісного позову, виходили з того, що умови договору купівлі-продажу пакета акцій щодо внесення інвестицій виконано належним чином. При цьому такі твердження судів базувалися на висновку юридичної фірми, звіті про фактичні результати аудиторської фірми, висновку науково-правової експертизи з питань виконання зобов'язань за договором, які зроблені на замовлення відповідача.

Розділ VII. Спори, пов'язані з обігом векселів

Відносини, пов'язані з обігом векселів в Україні, регулюються Конвенцією, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, Конвенцією про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі, Конвенцією про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів (підписані в Женеві 07.06.1930), а також законами України "Про обіг векселів в Україні" (нова редакція цього Закону набуде чинності 01.07.2021 і буде мати назву "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки"), "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі", "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі", "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів".

Згідно із частиною першою статті 14 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" векселем є цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векседавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Відповідно до статті 194 ЦК України цінним папером є документ установлені форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі. Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов'язань та стягнення за векселями визначаються законом.

Статтею 75 Уніфікованого закону про переказні та прості векселі (далі – Уніфікований закон) передбачено, що простий вексель містить:

- назву "простий вексель", яка включена в текст документа і висловлена тією мовою, якою цей документ складений;
- безумовне зобов'язання сплатити визначену суму грошей;
- зазначення строку платежу;

- зазначення місця, в якому повинен бути здійснений платіж;
- найменування особи, якій або за наказом якої повинен бути здійснений платіж;
- зазначення дати і місця видачі простого векселя;
- підпис особи, яка видає документ (векселедавець).

Статтею 77 Уніфікованого закону встановлено, що до простих векселів застосовуються такі ж положення, що стосуються переказних векселів, тією мірою, якою вони є сумісними з природою цих документів, а саме положення щодо: індосаменту (статті 11–20); строку платежу (статті 33–37); платежу (статті 38–42); права регресу у разі неплатежу (статті 43–50, 52–54); платежу у порядку посередництва (статті 55, 59–63); копій (статті 67–68); змін (стаття 69); позовної давності (статті 70–71); неробочих днів, обчислення строків і заборони пільгових строків (статті 72–74).

7.1. Пред'явлення векселя

Належним пред'явленням векселя до оплати є пред'явлення саме оригіналу векселя у встановленому законодавством порядку: у визначений строк та у зазначеному у векселі місці.

7.1.1. Переказний вексель строком за пред'явленням пред'являється для платежу протягом одного року від дати його складання і підлягає оплаті при його пред'явленні

Розглядаючи справи цієї категорії, господарським судам необхідно звертати увагу на те, що наявність виконавчого напису за відсутності реального виконання боржником свого зобов'язання (добровільного чи примусового) не свідчить про припинення договірних правовідносин сторін та не позбавляє кредитора права на судовий захист. Крім того, потрібно враховувати й те, що лише оригінал векселя є доказом того, що особа (позивач) є належним векселедержателем.

Відповідно до статті 34 Уніфікованого закону переказний вексель строком за пред'явленням підлягає оплаті при його пред'явленні. Він повинен бути пред'явлений для платежу протягом одного року від дати його складання. Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк. Ці строки можуть бути скорочені індосантами. Трасант також може встановити, що переказний вексель зі строком платежу за пред'явленням не може бути пред'явленим для платежу раніше визначеної дати. У цьому разі строк для пред'явлення починається від зазначеної дати.

Положення статті 34 Уніфікованого закону застосовуються також і до простих векселів. Статтею 76 Уніфікованого передбачено, що простий вексель, строк платежу в якому не зазначено, вважається таким, що підлягає оплаті за пред'явленням.

Постанова КГС ВС від 16.10.2018 у справі № 914/34/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77112579>

КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що в розумінні норм статті 34 Уніфікованого закону вексель строком за пред'явленням підлягає оплаті при його пред'явленні, тобто 20.05.2015.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що працівниками ПАТ 20.05.2015 складено акт про відмову в допуску повноважних осіб на підприємство для пред'явлення векселів до платежу. В акті зафіксовано, що уповноважені представники позивача прибули 20.05.2015 до ПАТ для вчинення дії, передбаченої статтею 38 Уніфікованого закону, а саме пред'явлення до платежу від імені ПАТ оригіналів векселів, які були видані ВАТ 04.05.2000.

Водночас відповідно до пункту 3.1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, векселі для вчинення протесту про неоплату приймаються нотаріусом після закінчення дати платежу за векселем, але не пізніше 12-ї години наступного після цього строку дня. Векселі для протесту, як встановлено господарськими судами, ПАТ подало приватному нотаріусу Львівського міського нотаріального округу 20.05.2015 після прибуття уповноважених представників позивача до відповідача. Протест самих векселів було вчинено нотаріусом 21.05.2015, що вказує на те, що термін платежу за простими векселями закінчився 20.05.2015.

Постанова КГС ВС від 22.05.2018 у справі № 904/8712/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74221146>

КГС ВС залишив рішення попередніх судових інстанцій без змін та визнав їх обґрунтованими з огляду на те, відповідач-2 є векселедавцем та прямим боржником за векселем. Строк платежу за векселем настав 01.01.2015, однак відповідач-2 не вчинив жодної дії, спрямованої на здійснення оплати спірного векселя, зокрема не надав відповіді на лист позивача про оплату векселя, відмовив у одержанні телеграми, не допустив представників на територію підприємства та не звернувся до нотаріуса з метою перевірки наявності оригіналу векселя і з'ясування обґрунтованості вимог позивача за цим векселем.

При цьому, як правильно зазначив місцевий господарський суд, Уніфікований закон не вирішує питання про те, що саме слід розуміти під пред'явленням та не встановлює його конкретної процедури. Однак під пред'явленням цілком розумно вважати будь-яку подію, яка вказує на те, що вимога платежу і векселедержатель стали відомі платнику або ж повинні були стати такими за умови належної та відповідної чинному законодавству поведінки платника.

Такі самі висновки викладено в постановках КГС ВС від 24.10.2018 у справах № 914/32/18, № 914/46/18.

7.1.2. Після закінчення строків, установлених для пред'явлення векселя зі строком платежу за пред'явленням, векселедержатель має право позову до векседавця простого векселя протягом трьох років

Відповідно до статті 77 Уніфікованого закону до простих векселів застосовуються такі самі положення, що стосуються переказних векселів, тією мірою, якою вони є сумісними з природою цих документів, а саме положення щодо строку платежу (статті 33–37).

Уніфікований закон не пов'язує пропуск річного строку для пред'явлення до оплати простого векселя із втратою ним вексельної сили/припиненням зобов'язання за векселем. Це впливає зі змісту статті 53 Уніфікованого закону, якою встановлено, що після закінчення строків, установлених для пред'явлення переказного векселя зі строком платежу за пред'явленням або у визначений строк від пред'явлення держатель втрачає свої права регресу проти індосантів, проти трасанта і проти інших зобов'язаних осіб, за винятком акцептанта. Інших наслідків закінчення строків, установлених для пред'явлення переказного векселя зі строком платежу за пред'явленням або у визначений строк від пред'явлення, ані Уніфікований закон, ані Закон України "Про обіг векселів" не передбачають.

Частиною першою статті 70 Уніфікованого закону визначено, що позовні вимоги до акцептанта, які впливають з переказного векселя, погашаються із закінченням трьох років, які обчислюються від дати настання строку платежу.

Положення статей 34, 53, 70 Уніфікованого закону відповідно до статті 77 цього ж Закону так само застосовуються до простих векселів.

Згідно із частиною першою статті 78 Уніфікованого закону векседавець простого векселя зобов'язаний так само, як акцептант за переказним векселем. Отже, за статтями 53, 78 Уніфікованого закону після закінчення строків, установлених для пред'явлення переказного векселя зі строком платежу за

пред'явленням, векселедержатель має право позову до векседавця простого векселя протягом трьох років.

Постанова КГС ВС від 01.08.2019 у справі № 914/2441/15

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83783093>

Колегія суддів КГС ВС, скасовуючи рішення попередніх судових інстанцій, зазначила, що суди, аналізуючи наслідки непред'явлення простого векселя зі строком платежу за пред'явленням до оплати протягом одного року від дати емісії, дійшли неправомірного висновку про фактичне припинення вексельного зобов'язання внаслідок порушення цього строку. Такий висновок не ґрунтується на нормах Уніфікованого закону або Закону України "Про обіг векселів".

Суди першої та апеляційної інстанцій дійшли висновку про те, що встановлені статтею 70 Уніфікованого закону строки для пред'явлення позовних вимог за векселем є присічними, вони не можуть бути змінені за угодою сторін і не підлягають зупиненню або відновленню. Суд застосовує ці строки незалежно від заяви сторони. Після їх закінчення припиняється дія матеріального права вимоги платежу від зобов'язаних за векселем осіб.

Однак ВС констатував, що суди попередніх інстанцій, правильно зазначивши про зміст норм статті 70 Уніфікованого закону та зробивши наведені висновки, помилилися стосовно розрахунку пропуску строку позовної давності для пред'явлення вимог за низкою векселів. Аналіз статті 70 Уніфікованого закону дає підстави вважати, що позовні вимоги до акцептанта, які впливають з переказного векселя, погашаються із закінченням трьох років, які обчислюються від дати настання строку платежу. Погашення грошового вексельного зобов'язання за законом не позбавляє векселедержателя права заявити свої вимоги у процедурі банкрутства боржника, натомість має спричиняти безумовну відмову у визнанні таких вимог.

7.1.3. Вимога про платіж, пред'явлена не в місці, визначеному у векселі за певними правилами, не є пред'явленою належним чином

Постанова КГС ВС від 13.05.2019 у справі № 904/63/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/86660704>

ВС констатував, що вексель має пред'являтися до платежу у визначеному в ньому місці, а якщо воно не було прямо визначено, – за місцем знаходження платника (акцептанта) переказного векселя або за місцем складання

простого векселя (статті 2, 76 Уніфікованого закону). Тому вимога про платіж, пред'явлена не в місці, визначеному у векселі за певними правилами, не є пред'явленою належним чином.

Прямий боржник за векселем зобов'язаний довести обґрунтованість своїх заперечень стосовно того, що векселедержатель не пред'явив йому оригінал векселя або не надав можливості перевірити наявність у встановленому місці та у визначений строк в особи, що пред'явила вимогу, оригіналу векселя і прав власності на зазначений цінний папір. Векселедержатель може спростувати ці заперечення шляхом надання будь-яких не заборонених законом доказів, у тому числі актів нотаріуса про протест векселя чи про посвідчення факту його пред'явлення до платежу, а також документів, виданих боржником.

Постанова КГС ВС від 19.02.2019 від № 904/9952/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/79990936>

КГС ВС відхилив аргументи позивача про порушення судами першої та апеляційної інстанцій статті 48 Уніфікованого закону щодо неправильного обрахування дати настання строку платежу, оскільки, як встановлено судами, строк платежу за векселем у ВАТ виник 22.04.2015 – з моменту належного пред'явлення позивачем простого векселя до оплати, строк платежу в якому не зазначено. При цьому направлення позивачем листа від 24.03.2015 не можна вважати належним пред'явленням векселя до оплати у розумінні статей 4, 34, 76 Уніфікованого закону, оскільки пред'явлення відбулося не в місці, визначеному у векселі.

7.1.4. Під час розгляду справ, пов'язаних з обігом простих векселів, судам у судовому засіданні слід досліджувати оригінали зазначених цінних паперів, зважаючи на їх правову природу та обов'язковість реквізитів

Постанова КГС ВС від 13.05.2019 у справі № 904/63/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/86660704>

КГС ВС зазначив, що прямий боржник за векселем зобов'язаний довести обґрунтованість своїх заперечень стосовно того, що векселедержатель не пред'явив йому оригінал векселя або не надав можливості перевірити наявність у встановленому місці та у визначений строк в особи, що пред'явила вимогу, оригіналу векселя і прав власності на зазначений цінний папір. Векселедержатель може спростувати ці заперечення шляхом надання будь-яких не заборонених законом доказів, у тому числі актів нотаріуса про протест векселя чи про посвідчення факту його пред'явлення до платежу, а також документів, виданих боржником.

Судами встановлено, що до листа, направлено 09.04.2015 позивачем на адресу відповідача-2 з вимогою про оплату векселів, було додано копію, а не оригінал простого векселя. Як вбачається із встановлених судами обставин, інших доказів, які б засвідчили про пред'явлення відповідачу-2 до оплати оригіналу векселя у встановленому векселем місці та у визначений строк, а також ухилення відповідача-2 від одержання векселя і виконання вексельного зобов'язання, судам надано не було.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що спірний вексель у встановленому законодавством порядку не було пред'явлено до оплати.

Постанова КГС ВС від 16.10.2018 у справі № 920/13/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77248155>

КГС ВС скасував рішення попередніх судових інстанцій, оскільки в матеріалах справи міститься лише долучена позивачем до позовної заяви копія. Обставини щодо наявності у позивача оригіналу зазначеного векселя не були досліджені судами попередніх інстанцій. У відзиві на позовну заяву відповідач, заперечуючи позовні вимоги, послався на відсутність у позивача оригіналу векселя, що за доводами відповідача суперечить сутності звернення із вимогами до прямого боржника у розумінні вексельного законодавства. Однак суди попередніх інстанцій не надали жодної оцінки зазначеним доводам відповідача.

Аналогічні висновки містяться у постановках КГС ВС від 16.10.2018 у справі № 920/20/18, від 17.10.2018 у справах № 920/16/18, № 920/19/18, від 06.11.2018 у справах № 920/15/18, № 920/18/18.

Постанова КГС ВС від 01.08.2019 у справі № 914/2441/15

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83783093>

КГС ВС акцентував увагу на тому, що при розгляді справ, пов'язаних з обігом простих векселів, судам у судовому засіданні слід досліджувати оригінали зазначених цінних паперів, зважаючи на їх правову природу та обов'язковість реквізитів.

Колегія суддів КГС ВС, скасовуючи судові рішення попередніх судових інстанцій в частині визнання кредиторських вимог, зауважила, що під час нового розгляду справи суду першої інстанції слід оглянути оригінали всіх векселів, на яких ґрунтуються грошові вимоги ТОВ, задля встановлення їх номінальної вартості, наявності/відсутності дефектів форми векселів, обрахунку розміру заборгованості з урахуванням дати емісії і співвідношення кінцевого терміну пред'явлення

векселів та дати порушення провадження у цій справі. Усі ці висновки необхідно чітко відобразити у судовому рішенні.

Постанова КГС ВС від 16.10.2018 у справі № 920/12/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77248153>

КГС ВС скасував постанову апеляційної інстанції з направленням справи на новий розгляд та зазначив, що обмежившись констатацією відсутності в матеріалах справи оригіналу спірного векселя, суд апеляційної інстанції з достовірністю не встановив наявності у позивача порушеного права на момент звернення до господарського суду з позовом у цій справі та під час її розгляду. До того ж апеляційним судом встановлено можливе перебування спірного векселя на виконанні у відділі державної виконавчої служби Сумського міського управління юстиції.

Колегія суддів КГС ВС зазначила, що відповідно до частини другої статті 4 ГПК України юридичні особи та фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

Положення частини другої статті 4, статей 15, 16 ГПК України визначають об'єктом захисту, в тому числі судового, невизнане або оспорюване право.

Звертаючись до суду з відповідним позовом, позивач самостійно визначає та обґрунтовує в позовній заяві, у чому саме полягає порушення його прав та інтересів, а суд перевіряє ці доводи і залежно від встановленого вирішує питання про наявність чи відсутність підстав для правового захисту. Вирішуючи спір, суд надає об'єктивну оцінку наявності порушеного права чи інтересу на момент звернення до господарського суду, а також визначає, чи відповідає обраний позивачем спосіб захисту порушеного права тим, що передбачені законодавством, та чи забезпечить такий спосіб захисту відновлення порушеного права позивача.

Відхиляючи будь-які доводи сторін чи спростовуючи подані стороною докази, господарські суди повинні у мотивувальній частині рішення навести правове обґрунтування і доведені фактичні обставини, з огляду на які ці доводи або докази не взято до уваги судом. Викладення у рішенні лише доводів та доказів сторони, на користь якої приймається рішення, є порушенням вимог щодо рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Тож висновок суду апеляційної інстанції про доведеність існування порушеного права позивача, яке підлягає захисту, зроблено судом без дослідження обставин, на які посилаються сторони у справі, а також належних та допустимих доказів, якими ці обставини підтверджуються. Аналогічне стосується і висновку місцевого господарського суду, який, відмовивши у задоволенні позову в частині стягнення заборгованості за векселем, дійшов неправильного висновку, що порушене право позивача на момент звернення з позовом у цій справі є захищеним.

7.2. Щодо нарахування шести відсотків річних від основного боргу за векселем

Пунктом 2 статті 48 Уніфікованого закону визначено, що держатель може вимагати від особи, проти якої він використовує своє право регресу, зокрема, відсотки в розмірі шести від дати настання строку платежу. Згідно зі статтею 2 Закону України "Про обіг векселів в Україні" передбачені статтями 48, 49 Уніфікованого закону відсотки на суму векселів, як виданих, так і тих, що підлягають оплаті на території України, нараховуються із розміру облікової ставки НБУ на день подання позову та від дня настання строку платежу (з дня платежу) до дня подання позову відповідно.

З аналізу наведених правових норм випливає, що нарахування відсотків на підставі статті 48 Уніфікованого закону здійснюється з дня, наступного за тим, який визначено для здійснення платежу, і припиняється в день, коли векселедержатель фактично отримав платіж від особи, до якої пред'явив позов, чи від іншої зобов'язаної за векселем особи, незалежно від того, чи було раніше ухвалено судове рішення про стягнення цих сум.

Початок строку нарахування спірних відсотків пов'язується з днем настання строку платежу. Відповідно до статті 34 Уніфікованого закону переказний вексель строком за пред'явленням підлягає оплаті при його пред'явленні, тобто в день його належного пред'явлення до платежу. Положення цієї статті застосовуються також і до простих векселів.

Статтею 5 Уніфікованого закону встановлено, що в переказному векселі, який підлягає оплаті відразу після пред'явлення або у визначений строк після пред'явлення, трасант може обумовити, що на суму, яка підлягає оплаті, будуть нараховуватися відсотки. У будь-якому іншому переказному векселі така умова вважається ненаписаною. Відсоткова ставка повинна бути зазначена у векселі. При відсутності такої вказівки умова вважається ненаписаною.

При цьому наведена норма не пов'язує передбачене пунктом 2 статті 48 Уніфікованого закону право держателя на одержання відсотків у розмірі шести із зазначенням такої відсоткової ставки у векселі.

Тож, встановивши факт пред'явлення векселедержателем до оплати оригіналу простого векселя, а також обставини його опротестування, господарські суди задовольняють право позивачів щодо нарахування шести відсотків річних від основного боргу за векселем.

Постанова КГС ВС від 22.05.2018 у справі № 904/8712/17

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74221146>

КГС ВС зазначив, що господарські суди попередніх інстанцій, керуючись пунктом 2 статті 48 Уніфікованого закону, дійшли правильного висновку про те, що позивач як держатель векселю має право вимагати від векселедавця стягнення відсотків на суму векселя в розмірі шести відсотків, у зв'язку з чим правильно визнали позовні вимоги в цій частині обґрунтованими. Перевіривши проведений позивачем розрахунок відсотків, нарахованих за прострочений період, тобто з дати настання строку платежу, зокрема з дати направлення вимоги про оплату, суди встановили, що сума відсотків, визначена позивачем в заяві про збільшення розміру позовних вимог, є правильною, у зв'язку з чим колегія суддів вважає, що суди правильно та обґрунтовано задовольнили позовні вимоги в цій частині.

Аналогічні висновки містяться у постановках КГС ВС від 15.05.2018 у справі № 904/8714/17, № 904/8713/17, від 23.05.2018 у справах № 904/8710/17, № 904/8711/17, від 20.06.2018 у справі № 904/8715/17, від 08.10.2018 у справі № 917/22/18, від 07.09.2018 у справах № 917/24/18, № 917/25/18, № 917/29/18, № 917/31/18, від 20.09.2018 у справі № 917/23/18, від 08.10.2018 у справах № 917/26/18, № 917/30/18, від 16.10.2018 у справі № 914/34/18, від 13.05.2019 у справі № 904/63/18.

7.3. Передача векселів без вчинення індосаментного напису

Уніфікований закон не передбачає порядку відчуження векселів шляхом здійснення цивільно-правових угод, зокрема купівлі-продажу. Водночас чинне законодавство України не забороняє торгівлю векселями. Проте у цьому випадку послідовну передачу векселя слід вважати перерваною, і якщо на векселі відсутній індосамент, питання, пов'язані із стягненням заборгованості за векселем, регулюються нормами цивільного права, а не вексельним законодавством, оскільки у таких випадках вексель втрачає свою силу і набуває статусу боргового документа.

Тож у разі якщо на час розгляду справи відповідач не надавав суду доказів на підтвердження сплати за векселями, господарські суди задовольняли такі позовні вимоги.

Постанова КГС ВС від 11.04.2018 у справі № 904/10246/14

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/73533274>

КГС ВС зауважив, що господарські суди попередніх інстанцій, урахувавши вимоги статей 525, 526, 530, 612 ЦК України, дійшли правильного висновку про наявність підстав для часткового задоволення позову. Оскільки передача векселів була здійснена за договором комісії без вчинення індосаментного напису, тобто послідовна передача векселів, передбачена вимогами закону, була перервана, векселі набули статусу боргового документа і відносини щодо них регулюються нормами цивільного законодавства.

Крім того, ВС визнав необґрунтованими доводи скаржника про пропуск позивачем позовної давності, оскільки перебіг трирічного строку для пред'явлення позовних вимог до векселедавця простого векселя починається з дати настання строку платежу, зазначеного у векселі. Урахувавши, що у векселях встановлено, що вони видаються за пред'явленням, але не раніше 01.01.2013, позивач звернувся до господарськими суду з позовом у грудні 2014 року, тобто в межах трирічного строку з дати настання строку платежу, зазначеного у векселях.

Аналогічний висновок викладено в постанові КГС ВС від 02.05.2018 у справі № 920/722/17.

7.4. Щодо застереження на векселі “платити наказу: без обороту на мене”

Передача векселя здійснюється за допомогою індосаменту. Індосамент – це особливий (спеціальний) передатний запис на звороті векселя або на додатковому аркуші (алонжі), що засвідчує перехід права за цим документом до іншої особи.

Однією з головних умов, якій повинен відповідати індосамент, є його безумовність та повнота. Тобто індосамент повинен бути безумовним, а будь-яка обмежувальна умова вважається ненаписаною. Також індосамент має бути здійснений на всю суму зазначену у векселі, частковий індосамент вважається недійсним.

Індосант (власник векселя, який його передає та вчиняє на ньому індосамент) стає зобов'язаним за цим векселем. Це означає, що сума за векселем може бути стягнута не лише з прямих боржників (векселедавця або платника), але й з індосанта, якщо попередні не виконують своїх зобов'язань.

Згідно із частиною першою статті 16 Уніфікованого закону власник переказного векселя вважається його законним держателем, якщо його право на вексель базується на безперервному ряді індосаментів, навіть якщо останній індосамент є бланковим.

Частиною першою статті 11, статтею 13 Уніфікованого закону встановлено, що будь-який переказний вексель, навіть виданий без прямого застереження про наказ, може бути переданий шляхом індосаменту. Індосамент повинен бути написаний на переказному векселі або на приєднаному до нього аркуші (алонжі). Він повинен бути підписаний індосантом. Індосамент може не містити найменування особи, на користь якої він вчинений, або може складатися лише з одного підпису індосанта (бланковий індосамент). В останньому випадку для того, щоб мати чинність, індосамент повинен бути написаний на звороті переказного векселя або на приєднаному до нього аркуші (алонжі).

Статтею 15 Уніфікованого закону передбачено, що індосант відповідає за акцепт і за платіж, якщо не обумовлено протилежне. Щоб зняти із себе зобов'язання за векселем індосант може здійснити безоборотний індосамент. Безоборотний індосамент – це форма індосаменту, за якої індосант перед своїм підписом робить напис "без обороту на мене" або інше рівнозначне застереження. Це дає індосанту змогу уникнути пред'явлення до нього претензій у разі неоплати векселя зобов'язаною за ним особою.

Постанова КГС ВС від 13.05.2019 у справі № 904/63/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86660704>

КГС ВС зазначив, що відмовляючи в частині позовних вимог до відповідача-1, суди виходили з того, що відповідач-1 проставив на спірному векселі бланковий індосамент "платити наказу: без обороту на мене", який підписано головою правління, головним бухгалтером та скріплено печаткою. Таке застереження означає, що при неакцепті або неплатежі до такого індосанта не можуть бути пред'явлені вимоги, передбачені статтями 43–49 Уніфікованого закону. Зазначена особа звільняється від відповідальності за невиконання зобов'язань за векселем. Тож відповідач-1 зняв із себе відповідальність за невиконання зобов'язань боржником (векседавцем) за простим векселем і відповідає лише за дійсність переданої за векселем вимоги. Господарські суди дійшли обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для задоволення позовних вимог до нього.

Аналогічна правова позиція викладена в постановках КГС ВС від 11.04.2018 у справі № 904/10246/14, від 15.05.2018 у справі № 904/8714/17, від 22.05.2018 у справі № 904/8712/17, від 16.10.2018 у справі № 920/13/18, від 06.02.2019 у справі № 914/41/18, від 13.05.2019 у справі № 904/63/18, від 14.05.2019 у справі № 904/64/18, від 14.05.2020 у справі № 920/12/18.

7.5. Вексельне законодавство не передбачає стягнення інфляційних втрат у разі прострочення виконання вексельного зобов'язання, тому положення статті 625 ЦК України не підлягають застосуванню до таких правовідносин

Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов'язань та стягнення за векселями визначаються законом.

Закон України "Про обіг векселів в Україні" визначає особливості обігу векселів в Україні, який полягає у видачі переказних та простих векселів, здійсненні операцій з векселями та виконанні вексельних зобов'язань у господарській діяльності, відповідно до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, з урахуванням застережень, обумовлених додатком II до цієї Конвенції, та відповідно до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі, Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів.

Згідно зі статтею 625 ЦК України боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Статтею 48 Уніфікованого закону встановлено, які платежі має право вимагати векселедержатель від особи, проти якої заявлена вимога.

Отже, якщо спірні правовідносини сторін врегульовано вексельним законодавством, яким не передбачено стягнення інфляційних втрат у разі прострочення виконання вексельного зобов'язання, положення статті 625 ЦК України не підлягають застосуванню до таких правовідносин.

Постанова КГС ВС від 15.01.2020 у справі № 920/16/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86961706>

ПАТ звернулося до господарського суду з позовом до відповідача (ПАТ), зокрема, про стягнення інфляційних втрат за векселем. Позовні вимоги обґрунтовані несвоєчасною оплатою векселя.

Спир у справі розглядався господарськими судами неодноразово. Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, провадження у справі в частині стягнення з відповідача на

користь позивача заборгованості за векселем закрито. Урешті позову відмовлено. Суди дійшли висновку, що Уніфікованим законом не передбачено покладення на зобов'язану за векселем особу інших платежів, ніж зазначені в Уніфікованому законі, зокрема не надано можливості пред'являти до стягнення збитки від інфляції.

КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій дійшли правомірного висновку про те, що положення статті 625 ЦК України у цій справі не підлягають застосуванню, оскільки спірні правовідносини сторін врегульовано вексельним законодавством, яким не передбачено стягнення інфляційних втрат у разі прострочення виконання вексельного зобов'язання, у зв'язку з чим правильно та обґрунтовано відмовили у задоволенні позовної вимоги про стягнення з відповідача інфляційних втрат.

Постанова КГС ВС від 14.05.2020 у справі № 920/12/18

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/89348506>

Статтею 48 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі встановлено, які платежі має право вимагати векселедержатель від особи, проти якої заявлена вимога. Визначений перелік є вичерпним. При цьому Уніфікованим законом про переказні векселі та прості векселі не передбачено покладання на зобов'язану за векселем особу інших платежів, ніж зазначені в ньому, зокрема не надано можливості пред'являти до стягнення збитки від інфляції.

ВС дотримується висновку про застосування норм ЦК України, які регулюють відповідальність за прострочення виконання зобов'язань до правовідносин, пов'язаних з обігом векселів, лише у разі вказівки на це в актах вексельного законодавства, зазначених в Законі України "Про обіг векселів в Україні".

Наведену правову позицію викладено в постановках від 15.05.2018 у справі № 904/8714/17, від 22.05.2018 у справі № 904/8713/17, від 23.05.2018 у справі № 904/8710/17, від 23.05.2018 у справі № 904/8711/17, від 16.10.2018 у справі № 914/34/18, від 31.10.2018 у справі № 904/9951/17, від 13.05.2019 у справі № 904/63/18, від 13.05.2019 у справі № 904/65/18, від 21.11.2019 у справі № 920/19/18, від 03.12.2019 у справі № 920/14/18, від 04.12.2019 у справі № 920/20/18, від 15.01.2020 у справі № 920/16/18, від 28.01.2020 у справі № 920/18/18, від 14.05.2020 у справі № 920/12/18.

7.6. Не може бути підставою для визнання векселів такими, що не мають вексельної сили, відсутність повного найменування особи, за наказом якої необхідно платити

Згідно із частиною четвертою статті 5 Закону України "Про обіг векселів в Україні" вексель, який видається на території України і місце платежу за яким також знаходиться на території України, складається державною мовою. Найменування трасанта або векселедавця, інших зобов'язаних за векселем осіб заповнюється тією мовою, якою визначено офіційне найменування в їх установчих документах.

Перелік обов'язкових реквізитів для простого векселя наведено в статті 75 Уніфікованого закону.

Простий вексель містить:

- 1) назву "простий вексель", яка включена в текст документа і висловлена тією мовою, якою цей документ складений;
- 2) безумовне зобов'язання сплатити визначену суму грошей;
- 3) зазначення строку платежу;
- 4) зазначення місця, в якому повинен бути здійснений платіж;
- 5) найменування особи, якій або наказу якої повинен бути здійснений платіж;
- 6) зазначення дати і місця складання простого векселя;
- 7) підпис особи, яка видає документ (векселедавець).

Відповідно до статті 76 Уніфікованого закону документ, у якому відсутній будь-який з реквізитів, зазначених у попередній статті, не має сили простого векселя, за винятком випадків, зазначених у цій статті. Простий вексель, строк платежу в якому не зазначено, вважається таким, що підлягає оплаті за пред'явленням. При відсутності особливого зазначення, місце, де видано документ, вважається місцем платежу і, разом з тим, місцем проживання векселедавця. Простий вексель, в якому не вказано місце його видачі, вважається виданим у місці, зазначеному поруч з найменуванням векселедавця.

Отже, Уніфікований закон визнає векселі такими, що не мають вексельної сили, з підстав, пов'язаних виключно з дефектом форми.

Постанова КГС ВС від 14.05.2019 у справі № 910/12179/17

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81725085>

ПрАТ звернулося до господарського суду з позовом до ТОВ та ПАТ

про визнання векселів такими, що не мають вексельної сили.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено повністю. Суди зазначили, що спірні векселі містять всі необхідні реквізити векселедавця (зокрема, його найменування, ідентифікаційний код та адресу), за допомогою яких можна ідентифікувати особу. При цьому використання назви векселедавця ЗАТ "Білоцерківська теплоелектроцентраль", а не ЗАТ "Білоцерківська ТЕЦ" як скороченої назви за статутом не свідчить про те, що векселедавцем за спірними простими векселями є інша особа, а не особа позивача у цій справі.

Колегія суддів КГС ВС визнала обґрунтованим висновок судів попередніх інстанцій та зауважила, що згідно з приписами статті 75 Уніфікованого закону назва векселедавця не є обов'язковим реквізитом простого векселя, оскільки відповідно до зазначеної норми обов'язковим реквізитом є підпис особи, яка видає документ (векселедавець). При цьому за висновком експертів за результатами проведеної судово-почеркознавчої експертизи підписи від імені директора, а також головного бухгалтера, що містяться у простих векселях, виконані саме ними.

Розділ VIII. Облігації

8.1. Щодо виплати відсоткового доходу в разі відчуження облігацій іншій особі

Відповідно до статті 7 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію цінних паперів (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію цінних паперів (для державних облігацій України - умовами їх розміщення).

Згідно з абзацом другим цієї частини перехід права власності на облігації емітента до іншої особи не є підставою для звільнення емітента від виконання зобов'язань, що підтверджуються облігацією.

Пунктом 2 розділу I Положення про порядок здійснення емісії облігацій підприємств, облігацій міжнародних фінансових організацій та їх обігу, затвердженого рішенням НКЦПФР від 27.12.2013 № 2998, визначено, що власники облігацій – фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на облігації відповідно до законодавства; емітент облігацій – юридична особа – резидент, яка від свого імені розміщує облігації і бере на себе зобов'язання, що випливають з умов емісії цих облігацій, перед їх власниками / міжнародна фінансова організація, яка отримала дозвіл центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, на здійснення емісії облігацій, яка від свого імені розміщує облігації та бере на себе зобов'язання, що випливають з умов емісії цих облігацій, перед їх власниками.

Частиною першою статті 197 ЦК України встановлено, що до особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять у сукупності усі права, які ним посвідчуються.

Частиною першою статті 8 Закону України "Про депозитарну систему України" передбачено, що підтвердженням прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що існують в бездокументарній формі, а також обмежень прав на цінні папери у певний момент часу є обліковий запис на рахунку в цінних паперах депонента в депозитарній установі. Документальним підтвердженням наявності на певний момент часу прав на цінні папери та прав за цінними паперами депонента (у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса – відповідного кредитора) є виписка з рахунка в цінних паперах депонента, яка видається депозитарною

установою на вимогу депонента або в інших випадках, установлених законодавством та договором про обслуговування рахунка в цінних паперах.

Постанова КГС ВС від 21.08.2019 у справі № 910/3028/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/83783115>

ПАТ звернулося з позовом до Корпоративного недержавного пенсійного фонду НБУ про визнання припиненим зобов'язання зі сплати відповідачу відсоткового доходу за облігаціями.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позовних вимог відмовлено повністю. Господарські суди зауважили, що перехід права власності на облігації емітента до іншої особи не є підставою для звільнення емітента від виконання зобов'язань щодо виплати відповідачу відсоткового доходу за 3–8 відсоткові періоди, оскільки на дату виплати відсоткового доходу за зазначені відсоткові періоди відповідач був власником облігацій серії А у кількості 18 558 шт. загальною номінальною вартістю 18 558 000,00 грн і саме йому належить право вимоги відсотків за ці періоди згідно з пунктом 3.8 проспекту емісії. Відповідне зобов'язання зі сплати відсоткового доходу у позивача перед відповідачем не припинилося.

Суд касаційної інстанції підтримав позицію судів попередніх інстанцій і дійшов висновку, що облігація – цінний папір, яким посвідчується право власника вимагати його погашення (виплату номінальної власності або номінальної вартості і відсоткового доходу) у визначений термін. І при переході права власності на облігації до іншої особи переходить право вимоги на виплату номінальної вартості облігацій та суми відсоткового доходу за період, починаючи з моменту, коли особа набула право власності на облігації.

Водночас право на накопичений та несплачений своєчасно першому власнику купонний (процентний) дохід до дати купівлі-продажу облігацій не переходить до нового власника, оскільки емітент зобов'язаний виплатити відсотковий дохід за процентний період лише тій особі, яка є власником облігацій на певний момент часу (на дату початку виплати облігацій), що передбачено проспектом емісії. Тож така сума (відсотковий дохід за облігаціями за певні відсоткові періоди, за які мало бути, але не сплачено відсотковий дохід попередньому власнику) є вже простроченою кредиторською заборгованістю емітента перед попереднім власником облігацій, а не правом на отримання доходу, що посвідчується цінним папером, і вона переходить до покупця.

Отже, вирішуючи спори зазначеної категорії, господарські суди враховують, що у зв'язку з переходом права власності на облігації емітента до іншої особи

відступлення прав на стягнення простроченої заборгованості не відбувається і тому немає підстав для припинення такого зобов'язання.

Постанова КГС ВС від 02.05.2018 у справі № 910/3816/16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73836393>

У названій постанові викладено правову позицію про те, що власник облігацій, який має право на відсотковий дохід за облігаціями, визначається згідно з випискою з реєстру на відповідну дату.

Суд касаційної інстанції підтримав висновки судів попередніх інстанцій про те, що позивач на момент виплати відсоткового доходу за облігаціями за 9–15 відсоткові періоди був власником відсоткових бездокументарних іменних облігацій ТОВ у кількості 1 839 110 шт., а на момент виплати відсоткового доходу облігацій за 16-й відсотковий період був власником 839 110 шт. облігацій, що підтверджується виписками про стан рахунку в цінних паперах позивача.

Постанова КГС ВС від 09.04.2019 у справі № 910/6177/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81268554>

Касаційний господарський суд, погоджуючись із висновками судів попередніх інстанцій, вказав на те, що за приписами частини першої статті 7 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" позивач як емітент облігацій не звільняється від виконання своїх зобов'язань, підтверджених облігаціями, у разі переходу права власності на облігації до іншої особи. Відповідний обов'язок емітента з виплати відсоткового доходу визначений вимогами наведеного закону та проспектом емісії. Укладенням договорів купівлі-продажу цінних паперів емітент реалізував своє право на відчуження цінних паперів як речей, які не обмежені у цивільному обороті, а банком, у свою чергу, було реалізовано право на придбання цінних паперів, що узгоджується з положеннями статті 6 ЦК України та статті 7 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок".

8.2. Стягнення пені за прострочення виплати відсоткового доходу за облігаціями є можливим у разі, якщо це прямо передбачено договором або проспектом емісії облігацій

Відповідно до статей 610, 611 ЦК України порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання), а в разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема сплата неустойки.

Частиною першою статті 230 ГК України передбачено, що штрафними санкціями визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня),

яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Згідно із частинами першою та третьою статті 549 ЦК України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. Пенєю є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства (частина друга статті 551 ЦК України).

Частиною десятою статті 30 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" визначено, що за невиконання умов проспекту емісії цінних паперів, зареєстрованого у встановленому порядку, емітент таких цінних паперів несе відповідальність, передбачену законом.

Постанова КГС ВС від 02.05.2018 у справі № 910/3816/16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73836393>

У названій постанові суд касаційної інстанції дійшов висновку про відсутність підстав для стягнення пені за прострочення виплат відсоткового доходу за облігаціями.

У цій справі було заявлено вимоги про стягнення:

- заборгованості за відсотковим доходом за облігаціями за певні відсоткові періоди;
- пені за прострочення виконання зобов'язань зі сплати відсоткового доходу;
- інфляційних втрат за прострочення виконання зобов'язання зі сплати відсоткового доходу;
- трьох відсотків річних за прострочення виконання зобов'язання зі сплати відсоткового доходу.

Суд касаційної інстанції зазначив про відсутність підстав для стягнення пені, оскільки умовами укладеного між сторонами у справі договору купівлі-продажу цінних паперів та в проспекті емісії облігацій не передбачено можливості нарахування та стягнення з відповідача штрафних санкцій у вигляді пені за порушення виконання зобов'язання щодо несвоєчасної виплати відсоткового доходу. Законодавчими актами, які регулюють спірні правовідносини між

сторонами у справі, також не встановлено нарахування штрафних санкції у вигляді пені за порушення виконання зазначеного зобов'язання.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові КГС ВС від 15.03.2018 у справі № 910/815317.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73081546>

Постанова КГС ВС від 26.06.2019 у справі № 910/7149/17

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82887874>

У цій справі стягнення пені є можливим, оскільки такий вид відповідальності передбачено договорами купівлі-продажу цінних паперів (облігацій).

ПАТ звернулося до господарського суду з позовом до ТОВ про стягнення заборгованості у сумі 2 834 215 685,68 грн, з яких прострочена заборгованість з номінальної вартості облігацій – 2 243 644 000,00 грн, прострочена заборгованість за відсотковим доходами з облігацій – 354 091 896,08 грн, пеня за прострочення зобов'язань за облігаціями – 119 161 233,75 грн, інфляційні втрати – 92 370 304,05 грн, 3 % річних у зв'язку із простроченням зобов'язань за облігаціями – 24 948 251,80 грн.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що за укладеним сторонами договором купівлі-продажу цінних паперів позивач придбав у відповідача 2 243 644 штук іменних відсоткових звичайних (незабезпечених) облігацій серії С, випущених емітентом відповідно до зареєстрованого 12.04.2013 НКЦПФР проспекту емісії облігацій ТОВ, зі змінами, зареєстрованими НКЦПФР 28.04.2015, загальною номінальною вартістю 2 243 644 000,00 грн, проте відповідач неналежним чином виконує взяті на себе за проспектом емісії облігацій зобов'язання щодо сплати відсоткового доходу та номінальної вартості облігацій.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено. Ці рішення обґрунтовані тим, що матеріалами справи належним чином доведений факт невиконання відповідачем обов'язку щодо сплати відсоткового доходу та номінальної вартості спірних облігацій.

Проте судова колегія КГС ВС не погодилася із зазначеними судовими рішеннями та зазначила таке. Аналіз змісту ухвалених у справі судових рішень дає змогу констатувати, що господарські суди не визначили суму основної заборгованості, 90 2018–2020 роки

період нарахування штрафних санкцій, порядок розрахунків за кожним договором та не навели детального розрахунку, з якого можливо було б дійти висновку про обґрунтованість позовних вимог і безпідставність тверджень відповідача щодо помилковості розрахунку позивача. Суди не надали правової оцінки співвідношенню умов укладених сторонами договорів купівлі-продажу облігацій та проспекту емісії облігацій та не дослідили у зв'язку з цим питання можливості стягнення заборгованості з відповідача у заявленому позивачем розмірі.

Визначаючи розмір заборгованості відповідача, обов'язком судів було дослідження поданих сторонами доказів, зокрема наданого позивачем розрахунку, його перевірка, оцінка у сукупності та взаємозв'язку з іншими наявними у справі документами та належним чином відображення здійснених висновків у мотивувальних частинах рішення та постанови.

Натомість судові рішення містять лише висновок про те, що суди в цілому погодилися з позицією позивача та із здійсненим ним розрахунком. Проте слід наголосити, що здійснення розрахунку стороною спору не звільняє господарський суд від обов'язку перевірити правильність такого розрахунку та надати вичерпну оцінку пов'язаних із цим доказів. Суди попередніх інстанцій зазначеного не врахували.

Крім того КГС ВС зауважив, що господарськими судами першої та апеляційної інстанцій також належним чином не досліджено обґрунтованість та правильність розрахунку розміру заборгованості пені, інфляційних втрат та 3 % річних, а також не надано належної оцінки поясненням відповідача у цій частині.

8.3. Щодо визнання недійсним договору застави облігацій

Відповідно до статті 572 ЦК України в силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Згідно зі статтею 589 ЦК України у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави. За рахунок предмета застави заставодержатель має право задовольнити в повному обсязі свою вимогу, що визначена на момент фактичного задоволення, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку із пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором.

Водночас застава – це один із способів забезпечення виконання зобов'язання, особливістю якого є передача майна: заставодавець передає майно у заставу заставодержателю. Заставодавцем може бути як сам боржник, так і майновий поручитель – власник певного майна, який має право на його відчуження.

Абсолютний характер застави виявляється в тому, що у кредитора виникає переважне право перед іншими кредиторами боржника. Це речове право успадковує юридичну долю речі. Право застави не дає заставодержателю правомочностей щодо володіння та користування річчю (майном), але заставодержатель має правомочність щодо позбавлення заставодавця його права власності у випадку невиконання боржником забезпеченого заставою основного зобов'язання.

Отже, застава є речовим правом на чуже майно, реалізація якого кредитором за основним зобов'язанням може привести до примусового позбавлення власника майна права власності на належне йому майно.

Застава створює між кредитором у забезпеченому (основному) зобов'язанні та особою, що забезпечує зобов'язання, особливий вид відносин – акцесорне (додаткове) стосовно основного зобов'язання, яке характеризується тим, що має охоронну спрямованість, є способом забезпечення майнових інтересів кредитора при невиконанні або неналежному виконанні основного зобов'язання боржником; передбачає можливість залучення третіх осіб до реалізації механізму захисту кредитора; його захисний механізм базується на праві вимоги кредитора, а не на обов'язку виконання забезпечувального зобов'язання (тому що обов'язок належного виконання зобов'язання покладений законом на боржника за основним зобов'язанням).

Виникнення охоронювального зобов'язання із забезпечення інтересів кредитора в цих зобов'язаннях є можливим лише при настанні відкладальної умови, якою є юридичний факт неправомірної поведінки боржника у вигляді невиконання або неналежного виконання ним основного зобов'язання.

Суттю застави є задоволення вимог кредитора у випадку невиконання/неналежного виконання боржником своїх зобов'язань за основним договором (зокрема, за кредитним договором) за рахунок предмета застави. Тобто метою застави є не передача права власності на предмет застави за гроші, а стимулювання боржника до виконання обов'язків за основним договором. Застава має на меті саме забезпечення виконання основного зобов'язання та самостійно існувати не може.

Відповідно до статті 12 Закону України "Про заставу" у договорі застави визначаються суть, розмір та строк виконання зобов'язання, забезпеченого

заставою, опис предмета застави, а також інші умови, щодо яких за заявою однієї із сторін повинна бути досягнута угода.

Постанова КГС ВС від 09.04.2019 у справі № 910/6177/18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81268554>

Державна іпотечна установа звернулася до господарського суду з позовом про визнання недійсним договору застави облігацій державної іпотечної установи, укладеного між НБУ та АТ. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що договір застави облігацій державної іпотечної установи суперечить постановам НБУ 12.06.2014 № 348/БТ та 11.09.2014 № 560/БТ, пункту 7 частини третьої статті 38 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" та статті 12 Закону України "Про заставу".

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

КГС ВС, залишаючи названі судові рішення без змін, зазначив, що оскаржуваний договір спрямований на забезпечення уникнення можливості невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами та кредиторами і на захист їх інтересів, оскільки метою застави (пункт 1.2 договору) визначено гарантування виконання зобов'язань заставодавця за кредитним договором, яким, у свою чергу, забезпечено ліквідність банку як фінансової установи та можливість виконання своїх зобов'язань перед вкладниками і кредиторами банку. Відповідно до статті 12 Закону України "Про заставу" в договорі застави визначаються суть, розмір та строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, опис предмета застави, а також інші умови, щодо яких за заявою однієї із сторін повинна бути досягнута угода. Апеляційною інстанцією встановлено, що зміст оскаржуваного договору не суперечить положенням статті 12 Закону України "Про заставу".

Крім того, суд апеляційної інстанції обґрунтовано зазначив, що державна іпотечна установа як емітент облігацій не звільняється від виконання своїх зобов'язань, підтверджених облігаціями, у разі переходу права власності на облігації до іншої особи. Відповідний обов'язок емітента з виплати відсоткового доходу визначений вимогами Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" і проспектом емісії. Укладенням договорів купівлі-продажу цінних паперів емітент реалізував своє право на відчуження цінних паперів як речей, які не обмежені у цивільному обороті, а банком, у свою чергу, було реалізовано право на придбання цінних паперів, що узгоджується з приписами статті 6 ЦК України та статті 7 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок".

Аналогічний висновок викладений у постанові КГС ВС від 11.06.2019 у справі № 910/10627/18.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82338840>

8.4. Про визнання припиненим зобов'язання щодо сплати відсоткового доходу за облігаціями шляхом зарахування однорідних грошових вимог

Постанова КГС ВС від 01.12.2020 у справі № 910/683/19

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93263184>

Державна іпотечна установа звернулася до господарського суду з позовом до ПАТ (банк) про визнання припиненим зобов'язання позивача перед банком щодо сплати відсоткового доходу за десятий відсотковий період за облігаціями, а також щодо погашення облігацій.

Позов мотивований посиланням на положення частини першої статті 601 ЦК України, пункту 8 частини другої статті 46 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" та обставини припинення спірних зобов'язань внаслідок зарахування зустрічних однорідних вимог щодо кредиторських вимог позивача, які виникли на підставі договору банківського рахунку.

НБУ (далі – третя особа-3) звернувся до господарського суду з позовом третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, до позивача та банку про визнання недійсним одностороннього правочину – заяв позивача про зарахування однорідних грошових вимог у рахунок погашення облігацій згідно з проспектом емісії перед банком. Зазначений позов мотивований незаконністю зарахування відповідних однорідних зустрічних вимог згідно зі статтею 602 ЦК України та порушенням у зв'язку з вчиненням такого правочину прав третьої особи-3.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову позивача відмовлено повністю, позов третьої особи-3 задоволений повністю.

Ураховуючи те, що при зарахуванні позивачем зустрічних однорідних вимог за спірними облігаціями третя особа-3 буде позбавлена права на позачергове задоволення своїх кредиторських вимог до банку за кредитним договором за рахунок предмета застави (облігацій), КГС ВС визнав правильним висновок судів попередніх інстанцій, що таке зарахування порушує відповідне право третьої особи-3, суперечить приписам частини третьої статті 52 Закону України "Про 94 2018–2020 роки

систему гарантування вкладів фізичних осіб" та є підставою для визнання такого зарахування недійсним.

Викладені в касаційній скарзі аргументи позивача, зокрема про зменшення ним своїх грошових зобов'язань перед банком, відсутність продажу облігацій, а також втрату третьою особою-З права та можливості звернення стягнення на заставлене майно через закінчення строку обігу відповідних облігацій, не спростовують наведені висновки судів. При цьому КГС ВС взяв до уваги, що згідно із встановленими судом апеляційної інстанції обставинами відповідно до витягу від 23.12.2016 про реєстрацію в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна (реєстрація змін) третя особа-З внесла відомості до Державного реєстру обтяжень рухомого майна щодо реєстрації звернення стягнення на предмет застави за договором застави до закінчення строку обігу відповідних облігацій.

З огляду на викладене КГС ВС визнав правильним висновок судів попередніх інстанцій про наявність правових підстав для задоволення зустрічного позову – визнання недійсним спірного одностороннього правочину про зарахування однорідних грошових вимог у рахунок погашення облігацій, а отже, і відсутність правових підстав для визнання припиненими спірних зобов'язань позивача перед банком.

Підготовлено Судовою палатою для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду та Управлінням забезпечення роботи судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів секретаріату КГС ВС

Застереження: видання містить короткий огляд окремих судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої у судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua